

Хмельницький національний університет
Факультет міжнародних відносин і права
Кафедра міжнародних економічних відносин

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

бакалавр

Освітній рівень

Галузь знань 29 Міжнародні відносини

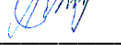
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Міжнародна логістика та митна справа

на тему: «ОПТИМІЗАЦІЯ МИТНОЇ СТАТИСТИКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ НА
ШЛЯХУ ДО ЄС»

Виконала: студентка 4 курсу, група МЛМС-21-1 А.В. Лісова

Підпис Ініціали, прізвище

Керівник: д.е.н., професор 20.06.2025 І.Ю. Думанська

Підпис, дата Ініціали, прізвище

До захисту допускаю:

В.о.зав.кафедри МЕВ д.е.н., професор 20.06.2025 Д.М. Васильківський

Підпис, дата Ініціали, прізвище

«20» червня 2025 р.

Хмельницький, 2025

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	<u>Міжнародних відносин і права</u>
Кафедра	<u>Міжнародних економічних відносин</u>
Освітній рівень	<u>Перший (бакалаврський)</u>
Галузь знань	<u>29 Міжнародні відносини</u>
Спеціальність	<u>292 Міжнародні економічні відносини</u>
Освітня програма	<u>Міжнародна логістика та митна справа</u>

ЗАТВЕРДЖУЮ:
В.о. завідувача кафедри МЕВ
д.е.н., професор Васильківський Д.М.

«03» березня 2025 р.

ЗАВДАННЯ НА БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ

Лісова Аліна Василівна

(прізвище, ім'я по батькові)

1. Тема роботи «ОПТИМІЗАЦІЯ МИТНОЇ СТАТИСТИКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ НА ШЛЯХУ ДО ЄС»

Керівник роботи Думанська Ілона Юріївна, д.е.н., професор
затверджено наказом ректора університету від «07» лютого 2025 р., № 23

2. Строк подання студентом роботи на кафедру червень 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи праці вітчизняних і закордонних учених, статистична інформація, монографії, періодичні видання, інтернет-ресурси.

4. Зміст бакалаврської роботи (перелік питань, які належить розробити)

РОЗДІЛ 1 Теоретичні засади митної статистики зовнішньої торгівлі

РОЗДІЛ 2 ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МИТНОЇ СТАТИСТИКИ
ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА ПРАКТИК ЄС

РОЗДІЛ 3 ОПТИМІЗАЦІЯ МИТНОЇ СТАТИСТИКИ В УКРАЇНІ НА ШЛЯХУ
ДО ЄС

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

- 9 таблиць;
- 17 рисунків;
- 15 слайдів ілюстративного матеріалу.

6. Консультанти роботи із зазначенням розділів роботи, які їй стосуються

Розділ	Консультанти	Дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
I	Думанська І.Ю.	04.03.2025	04.03.2025
II	Думанська І.Ю.	08.04.2025	08.04.2025
III	Думанська І.Ю.	05.05.2025	05.05.2025

7. Дата видачі завдання «03» березня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів магістерської роботи	Термін виконання етапу	Примітка
1.	Визначення теми роботи	07.02.2025	
2.	Одержання завдання	03.03.2025	
3.	Складання плану роботи	10.03.2025	
4.	Збір матеріалу по роботі	17.03.2025	
5.	Написання першого розділу	31.03.2025	
6.	Збір статистичних даних	07.04.2025	
7.	Написання другого розділу	30.04.2025	
8.	Написання третього розділу	19.05.2025	
9.	Формулювання та написання висновків по розділах, загальних висновків по роботі	23.05.2025	
10.	Оформлення переліку джерел посилання	29.05.2025	
11.	Підготовка тексту виступу та ілюстративних додатків до бакалаврської роботи	10.06.2025	
12.	Здача роботи на кафедру	12.06.2025	

Студент А.В. Лісова

Керівник І.Ю. Думанська

АНОТАЦІЯ

Бакалаврська робота студента на тему «ОПТИМІЗАЦІЯ МИТНОЇ СТАТИСТИКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ НА ШЛЯХУ ДО ЄС» містить 78 сторінок, 9 таблиць, 17 рисунків, список літератури з 82 найменувань, 2 додатки.

Актуальність теми: З огляду на прагнення України до інтеграції з Європейським Союзом, ефективне управління митною статистикою стає ключовим елементом для забезпечення прозорості, точності та своєчасності даних, що використовуються для прийняття рішень на державному рівні. Актуальність роботи зводиться до узагальнення теоретико-методичних засад та надання практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління митною статистикою, що є необхідними для прийняття обґрунтованих рішень на державному рівні для забезпечення сталого економічного розвитку України та відповідності стандартам ЄС.

Мета бакалаврської роботи: узагальнення теоретико-методичних засад та надання практичних рекомендації оптимізації митної статистики в Україні на шляху до ЄС.

Завдання роботи: визначити теоретичні засади митної статистики зовнішньої торгівлі, проаналізувати її стан та запропонувати напрями оптимізації на шляху до ЄС.

Об'єкт дослідження: митна статистика зовнішньої торгівлі в Україні.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні засади оптимізації митної статистики в Україні на шляху до ЄС.

Інструментарій: праці вітчизняних і закордонних учених, нормативно-правові акти, статистична інформація, монографії, періодичні видання, інтернет-ресурси.

Сформульовані результати досліджень: проаналізовано шлях становлення понятійного апарату митної статистики та еволюції її значення; окреслено основні джерела інформації митної статистики зовнішньої торгівлі; визначено методи збору та аналізу митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні; проаналізовано сучасний стан митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні; встановлено динаміку поточних показників митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні та стан її адаптації до параметрів ЄС; запропоновано впровадження нових методів збору та аналізу даних митної статистики зовнішньої торгівлі на шляху до ЄС; вдосконалено концептуальні засади підвищення кваліфікації кола стейкхолдерів митної статистики зовнішньої торгівлі на базі практик ЄС та організаційні засади використання сучасних технологій оптимізації митної статистики зовнішньої торгівлі на шляху до ЄС.

Ключові слова: митна статистика, зовнішня торгівля, зовнішньоекономічна діяльність, імпорт, експорт.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНОЇ СТАТИСТИКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ.....	9
1.1 Поняття та значення митної статистики	9
1.2 Основні джерела інформації митної статистики зовнішньої торгівлі.....	18
1.3 Методи збору та аналізу митної статистики зовнішньої торгівлі.....	25
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2 ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МИТНОЇ СТАТИСТИКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА ПРАКТИК ЄС.....	32
2.1 Аналіз сучасного стану митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні.....	32
2.2 Динаміка поточних показників митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні.....	35
2.3 Стан адаптації митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні до параметрів ЄС.....	39
Висновки до другого розділу.....	49
РОЗДІЛ 3 ОПТИМІЗАЦІЯ МИТНОЇ СТАТИСТИКИ В УКРАЇНІ НА ШЛЯХУ ДО ЄС.....	51
3.1 Впровадження нових методів збору та аналізу даних митної статистики зовнішньої торгівлі на шляху до ЄС.....	51
3.2 Підвищення кваліфікації кола стейкхолдерів митної статистики зовнішньої торгівлі на базі практик ЄС.....	56
3.3 Використання сучасних технологій оптимізації митної статистики зовнішньої торгівлі на шляху до ЄС.....	60
Висновки до третього розділу	64
ВИСНОВКИ.....	66
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	69
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність теми. З огляду на прагнення України до інтеграції з Європейським Союзом, ефективне управління митною статистикою стає ключовим елементом для забезпечення прозорості, точності та своєчасності даних, що використовуються для прийняття рішень на державному рівні.

По-перше, оптимізація митної статистики сприяє покращенню економічної політики країни. Точні та своєчасні дані про зовнішню торгівлю дозволяють уряду краще розуміти торговельні потоки, визначати пріоритетні напрями розвитку та вживати відповідних заходів для стимулювання експорту та імпорту. Це, в свою чергу, сприяє економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку.

По-друге, оптимізація митної статистики є важливою для забезпечення відповідності стандартам ЄС. Європейський Союз має високі вимоги до якості та точності статистичних даних, і для успішної інтеграції України до ЄС необхідно відповідати цим вимогам. Це включає в себе впровадження сучасних методів збору, обробки та аналізу даних, а також забезпечення їхньої прозорості та доступності для всіх зацікавлених сторін.

По-третє, оптимізація митної статистики сприяє боротьбі з корупцією та незаконною торгівлею. Прозорість та точність даних дозволяють виявляти та запобігати випадкам ухилення від сплати митних платежів, контрабанди та інших порушень митного законодавства. Це, в свою чергу, сприяє підвищенню довіри до митних органів та покращенню інвестиційного клімату в країні.

Крім того, оптимізація митної статистики має важливе значення для розвитку міжнародної співпраці. Обмін даними про зовнішню торгівлю з іншими країнами та міжнародними організаціями сприяє покращенню взаєморозуміння та співпраці у сфері торгівлі, а також забезпечує більш ефективне використання ресурсів та зменшення витрат на митні процедури.

Враховуючи зазначене, актуальність роботи зводиться до узагальнення теоретико-методичних засад та надання практичних рекомендацій щодо

підвищення ефективності управління митною статистикою, що є необхідними для прийняття обґрунтованих рішень на державному рівні для забезпечення сталого економічного розвитку України та відповідності стандартам ЄС.

Ступінь наукової розробки Вагомим є внесок у створення наукового підґрунтя для формування і реалізації митної контролю на засадах вдосконалення організаційно-економічних засад митної статистики таких українських і зарубіжних учених, як А. Антонова, П. Афонін, І. Бережнюк, Є. Бридун, І. Думанської, А. Войцещук, Л. Вороніна, П. Годме, Ю. Гупанова, Т. Джеймс, О. Десятнюк, О. Запорожець, І. Калашнікова, А. Крисоватий, В. Мельник, Ю. Оніщик, П. Пашко, Н. Погодіна, С. Юрій та ін.

Теоретичні та практичні аспекти моніторингу митної статистики зовнішньої торгівлі і забезпечення митної безпеки на шляху до ЄС розглянуті у наукових працях А. Бидика, Г. Бобрижної, М. Білухи, Н. Гавловської, М. Губи, О. Гребельника, Є. Додіна, Я. Жаліла, О. Єгорова, І. Іващук, О. Комарова, В. Мартинюка, В. Науменка, К. Новікової, Є. Рудніченко, А. Стельмащук та ін.

Внесок вітчизняних та зарубіжних науковців у розвиток організації та здійснення моніторингу митної статистики зовнішньої торгівлі є суттєвим, однак місце останнього в системі мінімізації ризиків і врахування національних інтересів держави залишається недостатньо дослідженим та вимагає адаптивного аналізу на шляху до ЄС.

Метою бакалаврської роботи є узагальнення теоретико-методичних засад та надання практичних рекомендації оптимізації митної статистики в Україні на шляху до ЄС.

Для досягнення зазначеної мети в роботі поставлено і вирішено такі завдання:

- проаналізувати шлях становлення понятійного апарату митної статистики та еволюції її значення;
- окреслити основні джерела інформації митної статистики зовнішньої торгівлі;
- визначити методи збору та аналізу митної статистики зовнішньої

торгівлі в Україні;

— проаналізувати сучасний стан митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні;

— визначити динаміку поточних показників митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні;

— дослідити стан адаптації митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні до параметрів ЄС;

— запропонувати впровадження нових методів збору та аналізу даних митної статистики зовнішньої торгівлі на шляху до ЄС;

— вдосконалити концептуальні засади підвищення кваліфікації кола стейкхолдерів митної статистики зовнішньої торгівлі на базі практик ЄС;

— вдосконалити організаційні засади використання сучасних технологій оптимізації митної статистики зовнішньої торгівлі на шляху до ЄС.

Об'єктом дослідження є митна статистика зовнішньої торгівлі в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади оптимізації митної статистики в Україні на шляху до ЄС.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи використано систему наукових методів і підходів, які забезпечують концептуальну єдність дослідження: бібліографічний огляд інформаційних джерел (аналіз становлення понятійного апарату митної статистики та еволюція її значення); компонентний аналіз та інтерпретація (ідентифікація джерел інформації митної статистики зовнішньої торгівлі та методів їх збору); спостереження та аналітична формалізація (виявлення сучасного стану митної статистики зовнішньої торгівлі); статистичний та графічний метод (для аналізу динаміки поточних показників митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні та стану адаптації до параметрів ЄС); метод узагальнення (при написанні висновків до бакалаврської роботи).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, містить 78 сторінок тексту, 17 рисунків, 9 таблиць. Список джерел включає 82 найменування літератури.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНОЇ СТАТИСТИКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ»

1.1 Поняття та значення митної статистики

Чинний Митний кодекс України (стаття 7) визначає основні аспекти державної митної справи, що включають регулювання порядку та умов переміщення товарів через митний кордон України, митний контроль і оформлення, застосування тарифних і нетарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, облік митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, використання Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення державного контролю нехарчової продукції під час її ввезення на територію України, заходи з протидії контрабанді та порушенням митних правил, організація роботи органів доходів і зборів та інші дії, спрямовані на реалізацію державної митної політики [4].

Загалом основні складові митної справи можна представити у вигляді схематичного зображення, наведеного на рисунку 1.1.

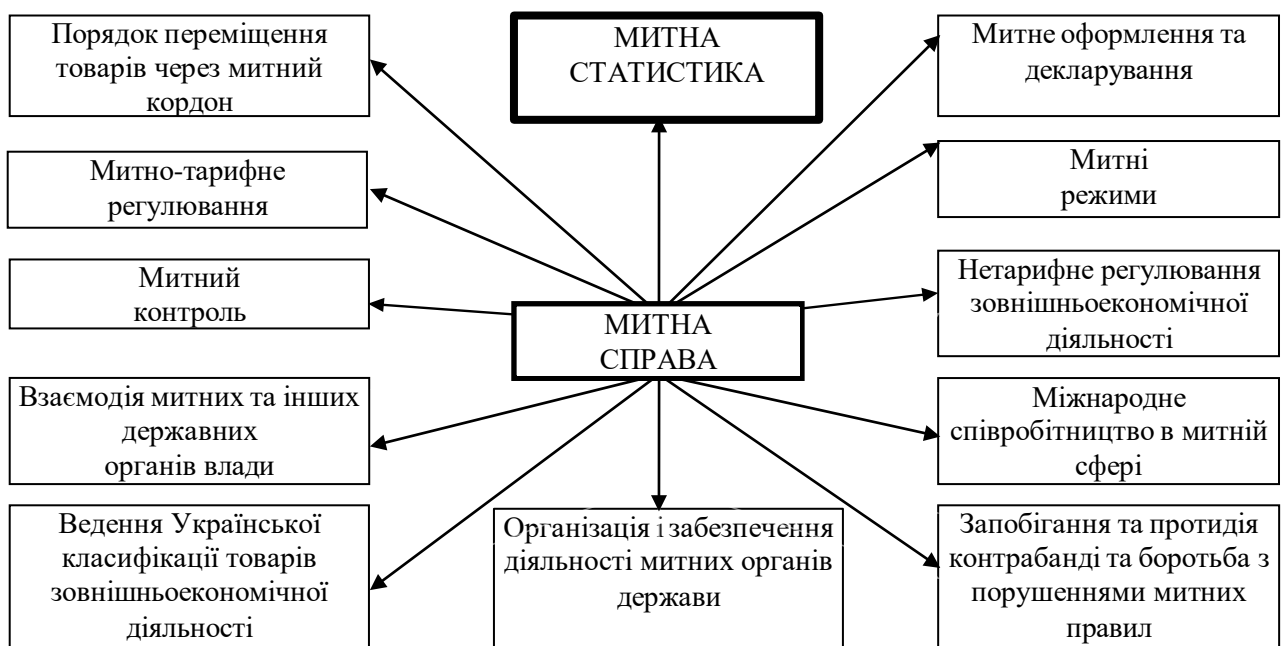

Рисунок 1.1 - Місце митної статистики в понятійному апараті митної справи

Згідно із чинним законодавством, державна митна діяльність здійснюється на основі низки принципів, які визначають її правові та організаційні засади. До таких принципів належать:

- 1) виключна юрисдикція України на її митній території;
- 2) виключні повноваження органів доходів і зборів України у сфері реалізації державної митної справи;
- 3) дотримання законності та презумпції невинуватості;
- 4) уніфікований порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України;
- 5) сприяння спрощенню легальної торгівлі;
- 6) визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності;
- 7) забезпечення прав і закріплення інтересів осіб, передбачених законодавством;
- 8) заохочення доброчесної поведінки;
- 9) впровадження прозорості та відкритості діяльності;
- 10) встановлення відповідальності всіх учасників правовідносин, що регулюються Митним кодексом України [5].

Митна статистика як невід'ємна частина митної справи та наукова дисципліна вивчає методи кількісного аналізу і дослідження. Термін «статистика» походить від латинського слова «status», що позначає стан або положення явищ. У свою чергу, від цього кореня виникли такі поняття, як «stato» (державна), «statista» (знавець державних питань), «statistiks» (сукупність знань про державу) [45]. Незважаючи на багаторазову зміну сутності поняття, воно має глибоку історичну тяглість.

У науковій традиції слово «статистика» почало використовуватися з XVIII століття для позначення дисципліни, що тоді розумілася як державознавство. На сьогодні термін «статистика» використовується у кількох значеннях [44]. По-перше, це дані, які описують масові суспільні явища. По-друге, це процес збору, зберігання та обробки інформації про такі явища, тобто напрям практичної

діяльності, що охоплює отримання, аналіз та публікацію масових даних про суспільні процеси. По-третє, статистика означає науку, яка досліджує кількісну сторону масових явищ у взаємозв'язку з їх якісними характеристиками та соціально-економічним змістом. Наукова система статистики включає три складові: теоретичні основи, методологічний апарат і сукупність узагальнених результатів статистичних досліджень [33].

Окрім того, термін «статистика» може позначати набір числових даних, що відображають характеристики певних суспільних явищ чи їх сукупностей, таких як статистика посівних площ або врожайності. Також статистика поділяється за сферами діяльності та галузями економіки. Крім традиційних напрямків, у контексті інтеграції з іншими науковими дисциплінами виникли нові підрозділи статистики, як-от статистичне моделювання та прогнозування. Ці нові галузі розширюють можливості статистики у вивченні складних процесів і явищ [36].

Для отримання інформації про стан і розвиток економіки країни або інших даних, що характеризують культурний та матеріальний рівень суспільства, проводять статистичне дослідження. Воно включає три послідовні етапи: статистичне спостереження, зведення та групування зібраних матеріалів, а також аналіз результатів зведення (рис. 1.2).

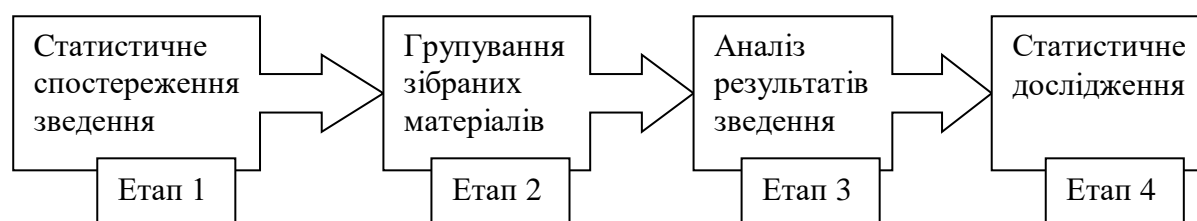

Рисунок 1.2 - Етапи статистичного дослідження у митній статистиці [36]

Статистичне спостереження є одним із ключових методів у прикладній статистиці та відіграє роль фундаментального етапу статистичного дослідження. Воно характеризується як систематичний, науково організований процес збору даних про явища та процеси, що визначають суспільне життя, шляхом реєстрації відповідно до заздалегідь розробленої програми. У ході цього процесу

формується первинна статистична інформація, яка є необхідною для виконання основних функцій статистики.

Ефективність та якість результатів статистичного спостереження безпосередньо залежать від правильно поставлених завдань, призначених для аналізу конкретних соціальних або економічних процесів. Такі завдання визначаються потребами управління цими процесами і спрямовані на отримання релевантної, достовірної, а також максимально повної інформації у найкоротший термін. Головною метою статистичного спостереження є створення об'єктивного та достовірного відображення досліджуваних суспільних явищ та процесів. Формулювання завдань і цілей статистичного спостереження має здійснюватися ґрунтуючись як на запланованих результатах дослідження, так і з урахуванням специфіки досліджуваного об'єкта [37].

Наукова організація цього процесу вимагає суворого дотримання певних методологічних принципів. Серед таких вимог особливу увагу приділяють структурованості, системності, об'єктивності та аналітичності в реалізації кожного етапу статистичного спостереження. Явища, які підлягають спостереженню, повинні мати певне народногосподарське значення, а також наукову чи практичну цінність [36].

Статистичне спостереження повинне забезпечувати збір масових даних, в яких відбивається вся сукупність фактів, оскільки суспільні явища знаходяться у постійній зміні й розвитку та мають різний якісний стан. Неповнота зведень про досліджувані процеси призведе до помилкових висновків з результатів аналізу. Складний взаємозв'язок економічних явищ зумовлює орієнтацію статистичного спостереження на збирання не тільки інформації, яка безпосередньо характеризує досліджуваний об'єкт, а й такої, що сприяє зміні його стану. Отже, дані спостереження повинні бути повними. Під повнотою даних розуміють повноту просторового охоплення одиниць досліджуваної сукупності, істотних сторін явищ, а також повноту охоплення у часі.

Інформація, одержувана за результатами статистичного спостереження, повинна бути вірогідною. Тобто спостережувані дані підлягають ретельній і

всебічній перевірці з боку їх якості. Зрозуміло, що статистична інформація вважається якісною, якщо вона правдива, вірогідна і точна.

Статистичне спостереження здійснюється на науковій основі по заздалегідь розробленій програмі, яка забезпечує науковий підхід до вирішення методологічних і організаційних питань. Дані статистичного спостереження повинні бути, порівнювані. Лише в такому разі забезпечується їх узагальнення і зіставлення у просторі і часі [44].

У випадках, коли статистична інформація необхідна для здійснення управлінських функцій, до неї ставиться така вимога, як своєчасність. Зрозуміло, що статистичні дані, навіть якщо вони достатньо точні (чи вірогідні), але надходять несвоєчасно, не можуть бути використані для прийняття управлінських рішень.

Крім стислості запитань, одна з важливих вимог полягає у дотриманні їх послідовності, оскільки певні відповіді повинні контролювати одна одну. Наприклад, при проведенні перепису населення у формулярі не випадково стоїть запитання про вік раніше, ніж про освіту, заняття, джерела засобів існування. Відомості про вік контролюють правильність відповідей.

Наукова організація статистичного спостереження передбачає визначення об'єкта і одиниці спостереження, розробку і відпрацювання програми. Здійснюється статистичне спостереження відповідно до організаційного плану його проведення [36].

Об'єкт статистичного спостереження - це сукупність суспільних явищ і процесів, які підлягають статистичному спостереженню.

Виділення об'єкта спостереження - завдання, як правило, складне і відповідальне і повинне ґрунтуватися на наукових принципах його визначення. Останнє має давати підстави для відокремлення даного об'єкта від суміжних з ним об'єктів, які являють собою предмет самостійного дослідження. Визначення об'єкта статистичного спостереження повинне мати точні вказівки щодо його рис і властивостей [32].

Для об'єкта статистичного спостереження характерне те, що його не можна вивчати безпосередньо у цілому, для цього потрібне виділення в його складі окремих одиниць.

Одиниця статистичного спостереження - це складовий елемент об'єкта дослідження, який є основою рахунку і носієм істотних ознак і властивостей, які підлягають реєстрації. Це первинний елемент об'єкта дослідження. Одиницю спостереження встановлюють виходячи із завдань спостереження і складності об'єкта дослідження. Тому в кожному конкретному статистичному дослідженні масових фактів приймається одна або декілька одиниць спостереження. Правильне визначення одиниці спостереження має істотне значення для організації і проведення статистичного дослідження. Цим значною мірою зумовлюється об'єктивність одержаних результатів.

Таким чином, визначення об'єкта і одиниці статистичного спостереження має ґрунтуватися на наукових принципах - це треба добре уявляти кожному, хто бере участь в його організації і проведенні [45].

Митна статистика – це складова частина загальнодержавної системи статистичного обліку і звітності, завдання якої, відповідно до статті 447 глави 65 Митного Кодексу України [4], передбачають: об'єктивний та достовірний облік переміщення товарів через митний кордон України; консолідацію, зберігання та надання статистичної інформації з питань митної справи зацікавленим користувачам; захист конфіденційної статистичної інформації.

Об'єктами митної статистики є весь торговий і неторговий обіг (експортні та імпорتنі товари, які переміщуються через митний кордон України, об'єми міжнародного вантажообігу, суб'єкти ЗЕД, транспортні засоби та інше), а також спеціальна статистика, пов'язана із затриманням і порушенням в області зовнішньоекономічної діяльності [5].

Митна статистика є складовою частиною загальнодержавної системи статистичного обліку і звітності. Статистична інформація, яка формується, узагальнюється і аналізується фіскальними та митними органами, відповідно до цілей, представлених на рис. 1.3.

Рисунок 1.3 - Цілі використання статистичної інформації у митній справі [37]

Завданнями митної статистики є: об'єктивний та достовірний облік даних про переміщення товарів через митний кордон України; збирання, формування, опрацювання, узагальнення, всебічний аналіз та зберігання статистичної інформації з питань державної митної справи та зовнішньої торгівлі товарами; подання статистичної, довідкової, аналітичної інформації з питань державної митної справи та зовнішньої торгівлі товарами органам державної влади в порядку, встановленому законом; надання відповідної інформації міжнародним організаціям та митним органам інших країн згідно з укладеними відповідно до закону міжнародними договорами України та законами України; захист статистичної інформації, яка відповідно до закону не підлягає розголошенню [35].

Митна статистика включає в себе статистику зовнішньої торгівлі та спеціальну митну статистику. Статистика зовнішньої торгівлі аналізує і систематизує дані щодо переміщення товарів через митний кордон України. Центральний виконавчий орган, відповідальний за державну податкову та митну політику, здійснює збір, узагальнення та аналітичну обробку цих даних, використовуючи відомості, що містяться у митних деклараціях [15].

Зібрана інформація використовується в рамках чинного законодавства державними структурами з метою контролю надходження митних платежів у державний бюджет, здійснення валютного контролю та аналізу стану зовнішньої торгівлі України, її платіжного і торговельного балансу, а також загального

економічного становища. Методологія ведення митної статистики орієнтована на забезпечення порівнянності даних митної статистики України з аналогічними показниками інших країн. Центральний орган також гарантує регулярне оприлюднення отриманих статистичних даних для громадськості.

Результати статистичного спостереження повинні відповідати критеріям достовірності, що вимагає ретельної перевірки якості отриманих даних. Статистика вважається якісною, якщо вона є правдивою, точною та надійною. Процес спостереження організовується на наукових засадах за розробленою програмою, яка регулює методологічні й організаційні питання. Дані мають бути порівнюваними, що є необхідною умовою для їх узагальнення та просторово-часового співставлення [5].

Від статистичної інформації, що використовується для управлінських функцій, також вимагається своєчасність. Навіть точні або достовірні дані стають марними для прийняття рішень, якщо вони надходять із затримкою. В рамках проведення соціальних опитувань чи переписів важливим є також дотримання послідовності запитань для забезпечення логічного контролю відповідей. Наприклад, під час перепису населення порядок запитань про вік, освіту чи вид занять визначається саме цією вимогою.

Для здійснення вивчення об'єкта розглядають його складові – одиниці спостереження. Це базові елементи об'єкта, що несуть ключові властивості та здійснюють основу підрахунків. Вибір одиниць спостереження залежить від мети дослідження і складності явища. Точність у визначенні цих одиниць значно впливає на об'єктивність результатів дослідження [45].

Таким чином, науково обґрунтоване визначення об'єкта та одиниць спостереження є фундаментальним принципом статистики й відіграє ключову роль у її організації та проведенні. У контексті митної статистики об'єкти дослідження включають як торговий і неторговий обіг (переміщувані товари), так і показники міжнародного вантажообігу, суб'єктів ЗЕД, транспортних засобів тощо. Також враховуються аспекти спеціальної статистики, пов'язані із затриманнями та порушеннями у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Інформація про обсяги експорту та імпорту конкретних видів товарів надається центральним органам виконавчої влади на основі їх обґрунтованого запиту (разово) або згідно з міжвідомчими угодами про інформаційний обмін (на регулярній основі). Дані про експортно-імпортні операції окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності можуть передаватися лише органам досудового розслідування в межах кримінального провадження, а також на підставі письмових, обґрунтованих запитів державного уповноваженого та керівника територіального відділення Антимонопольного комітету України у зв'язку з розслідуванням узгоджених дій поза конкурентним засадами [6; 7].

Для формування митної статистики використовуються документи та відомості, що подаються до фіскальних органів центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами. Статистична інформація, що надається митним та фіскальним органам використовується за напрямками, визначеними на рис. 1.4.

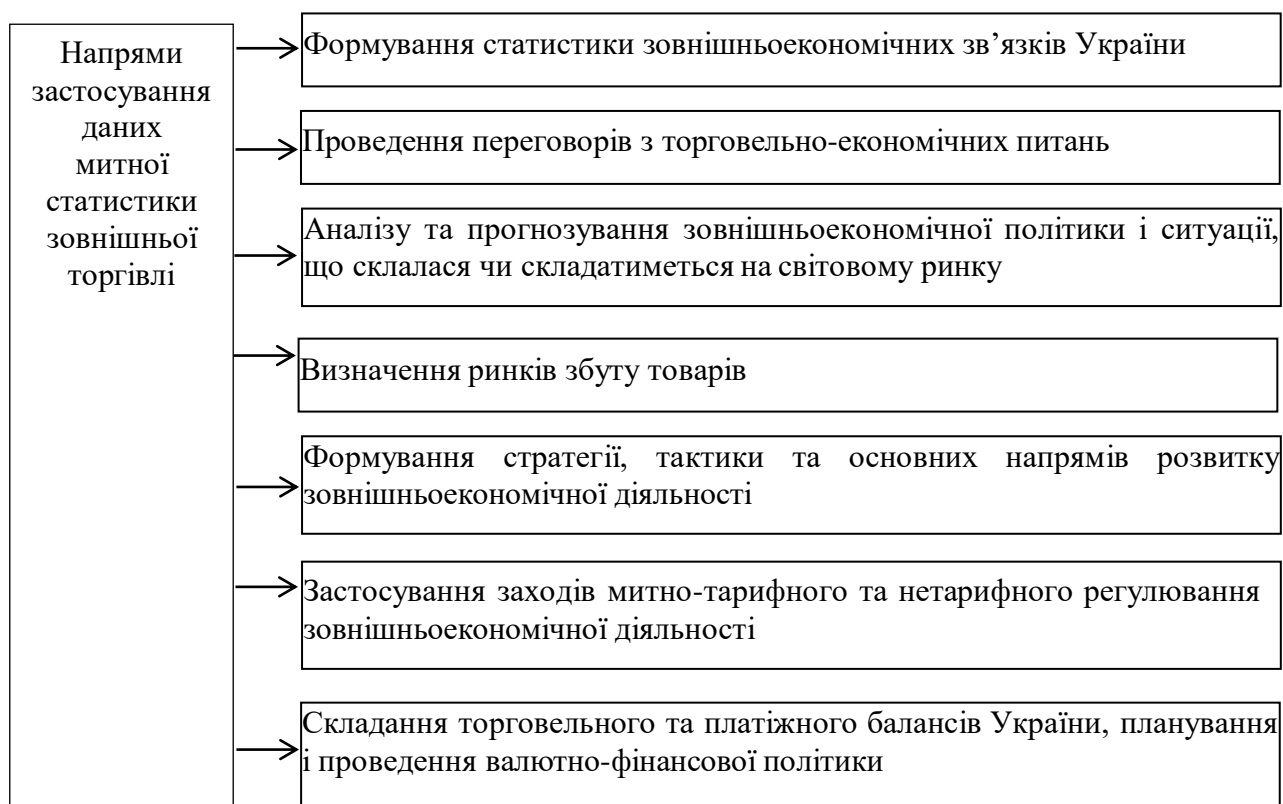

Рисунок 1.4 - Напрями використання даних митної статистики зовнішньої торгівлі [45]

Зведення статистичної інформації щодо зовнішньоекономічної діяльності здійснюється Державним комітетом статистики України на основі даних, які в обов'язковому порядку подаються органами, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність (зокрема фінансовими структурами, органами доходів і зборів, Національним банком України), а також суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності [9]. Отже, центральний орган виконавчої влади, який відповідає за формування й реалізацію державної податкової та митної політики, у передбачених законом випадках і порядку передає іншим органам, уповноваженим здійснювати валютний контроль, необхідну для цього інформацію.

1.2 Основні джерела інформації митної статистики зовнішньої торгівлі

Митна статистика є важливим інструментом для аналізу та контролю зовнішньоекономічної діяльності країни. Вона дозволяє отримувати дані про обсяги, структуру та напрямки міжнародної торгівлі, що є необхідним для прийняття управлінських рішень та розробки економічної політики держави в сфері зовнішньої торгівлі [10]. Митна статистики зовнішньої торгівлі слугує для задоволення потреб багаточисленних користувачів, включаючи уряд, ділове співтовариство, укладачів інших матеріалів економічної статистики, таких як платіжний баланс і національні рахунки, різні регіональні, наднаціональні і міжнародні організації, вчених, а також суспільство загалом. Різні користувачі потребують різних даних – від сукупності даних у розбивці по країнах і товарах з різним рівнем деталізації до агрегованих показників. До цілей їх використання належать:

- 1) розробка на національному, регіональному та міжнародному рівнях торговельної політики, включаючи проведення торгових переговорів, контроль за дотриманням положень торгових угод і врегулювання торгових спорів;

2) розробка загальної економічної політики, яка передбачає прийняття політичних заходів із забезпечення стійкого розвитку і вирішення податково-бюджетних, кредитно-грошових, структурних і галузевих проблем, а також питань у сфері охорони навколишнього середовища і розвитку системи охорони здоров'я;

3) аналіз ринку для пошуку джерел поставок і зовнішніх ринків для визначення економічних показників діяльності торгових підприємств;

4) формування балансів поставок із метою моніторингу ринку сировини, особливо у таких галузях, як сільське господарство та енергетика;

5) планування розвитку інфраструктури (порти, аеропорти, дороги);

6) підготовка матеріалів статистичного розвитку транспорту;

7) визначення імпортової складової різних індексів цін (наприклад, індексів вартості життя);

8) надання даних для їх використання у межах системи національних рахунків і платіжного балансу та підготовки відповідних прогнозів [14].

Інформаційну основу митної статистики становлять документи та відомості, що подаються до митних органів центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також юридичними та фізичними особами. Зібрана статистична інформація використовується органами державної влади за для зміцнення зовнішньоекономічних зав'язків та покращення інтегрованості України в систему загальносвітових економічних відносин. Узагальнення та аналіз статистичної інформації сприяє поліпшенню митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Система митної статистики передбачає виділення підсистем:

1) митної статистики зовнішньої торгівлі (шляхом систематизації інформації щодо переміщення товарів через митний кордон України забезпечує її використання для здійснення контролю за надходженням митних платежів до державного бюджету та аналізу стану зовнішньої торгівлі України);

2) спеціальної митної статистики (забезпечує збирання, поширення та аналіз інформації щодо діяльності митних органів при здійсненні ними митної

справи) [45; 59].

Складовими частинами спеціальної митної статистики є:

– статистика декларування, яка містить відомості про переміщувани через митний кордон України товари, транспортні засоби, предмети, що підлягають декларуванню митним органам, та мету їх переміщення;

– статистика справляння податків і зборів, яка містить відомості про суми нарахованих та сплачених податків і зборів при переміщенні через митний кордон України товарів, транспортних засобів, предметів;

– статистика з питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, яка містить відомості про виявлені митними органами порушення митних правил, результати розгляду справ про порушення митних правил судовими органами, вилучені митними органами товари, транспортні засоби, предмети, про результати взаємодії з правоохоронними органами тощо;

– статистика пасажиропотоків, яка містить відомості про кількість фізичних осіб, що перетинають митний кордон України;

– статистика міжнародних перевезень, яка містить відомості про переміщення через митний кордон України окремих видів транспортних засобів, що використовуються для перевезень товарів, транспортних засобів, предметів, громадян;

– інші види спеціальної митної статистики, які містять відомості з кадрових питань, з питань боротьби з правопорушеннями в митних органах, з адміністративно-господарських питань та інші відомості [63; 76].

Консолідація інформації в системі митної статистики засновується на використанні відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи – нормативно-технічних документів, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій та виконання інших митних формальностей. Впровадження класифікаторів забезпечує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику.

Основним джерелом інформації для встановлення статистичної вартості є дані про митну вартість, яка розраховується відповідно до одного чи іншого

товару митними органами, з дотриманням національного законодавства і інших відповідних нормативно-правових актів. Національна практика митної оцінки, особливо у тих випадках, коли це стосується товарів, що не обкладаються адвалорним митом, часто різниться по країнах. У зв'язку з цим спеціалісти з торгової статистики мають бути компетентними в цій практиці для розуміння розрахунків митної вартості та необхідних коригувань у процесі встановлення митної вартості товарів [69].

Під час аналізу показників зовнішньої торгівлі товарами основними джерелами інформації є первинні документи Державної служби статистики України, а саме – форми статистичної звітності. Статистичні дані з зовнішньої торгівлі товарами надходять до Держстату з Державної митної служби на договірній основі. За допомогою форм статистичної звітності по експорту-імпорту товарів № 5-ЗЕЗ та № 14-ЗЕЗ дані уточнюються і спрямовуються для подальшої обробки [67].

Державне статистичне спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами проводиться за 12 категоріями послуг у зовнішньоекономічній діяльності відповідно до Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП) [93]: послуги з переробки матеріальних ресурсів; послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій; транспортні послуги; послуги з подорожей; послуги з будівництва; послуги зі страхування; послуги пов'язані з фінансовою діяльністю; роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності; послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги; ділові послуги; послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги; державні та урядові послуги [10; 12].

Статистична структура зовнішньої торгівлі послугами містить такі компоненти: керівництва з платіжного балансу, системи національних рахунків та статистики міжнародної торгівлі послугами; статистичний облік операцій між резидентами та нерезидентами у частині визначень понять резидентної належності, способів поставки послуг, вартісної оцінки, часу обліку, валюти рахунків та конвертуванню валют; статистичні дані з зовнішньої торгівлі

послугами, що надаються по кожній країні-партнеру, для забезпечення детальної інформації по операціях між резидентами та нерезидентами.

Статистика зовнішньої торгівлі послугами забезпечує: складання компонентів поточних рахунків платіжного балансу; дослідження ринку як індикатора для оцінювання попиту на види послуг та прийняття управлінських рішень; складання системи національних рахунків; економічні дослідження, зокрема, в економічному прогнозуванні, економетричному моделюванні, соціологічних дослідженнях, дослідженнях засобів масової інформації у статтях із питань розвитку економіки; зіставлення даних для міжнародних порівнянь.

В Україні основним джерелом даних зі статистики зовнішньої торгівлі послугами є державне статистичне спостереження. Державне статистичне спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами здійснюється за формою № 9-ЗЕЗ (квартальна) «Звіт про експорт (імпорт) послуг» на суцільній основі з квартальною періодичністю і поширюється на підприємства-юридичні особи та відокремлені підрозділи юридичних осіб, незалежно від розміру, організаційно-правової форми господарювання, які здійснювали експортно- імпорتنі операції послугами [12]. Крім зовнішньоторговельного балансу інформацію про обсяги експорту-імпорту товарів і послуг містить платіжний баланс України, який складає Національний банк України щоквартально.

Експорт-імпорт товарів за методологією платіжного балансу включає товари, економічне право власності на які переходить між резидентами і нерезидентами і які не входять до таких категорій: товари у рамках перепродажу за кордон, немонетарне золото, складові поїздок, будівництво, державні товари та послуги, що не віднесені до інших категорій. На практиці як вихідні дані з обсягів експорту-імпорту товарів використовується митна інформація, дані систематичної звітності про міжнародні операції, інші адміністративні дані, опитування трейдерів чи комбінації цих джерел [13].

Більш детальна інформація про періодичність, респондентів та показники, що включають форми державного статистичного спостереження, а також

інформацію про нормативну основу спостережень з зовнішньої торгівлі подано у табл. 1.1.

Таблиця 1.1 - Форми державного статистичного спостереження щодо зовнішньої торгівлі [12]

Форма	Назва	Періодичність	Хто звітує	Нормативна основа
№ 5-ЗЕЗ	Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходять митного декларування	Місячна	Регіональні управління	Інструкція щодо порядку складання звіту за формою № 5-ЗЕЗ «Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходять митного декларування»
№ 14-ЗЕЗ	Звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів та членів екіпажу	Квартальна	Транспортні компанії, агентства та всі підприємства, що здійснюють продаж та придбання у портах, аеропортах та вокзалах визначених товарів	Інструкція щодо порядку складання звіту за формою № 14-ЗЕЗ «Звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів та членів екіпажу»
№ 9-ЗЕЗ	Звіт про експорт (імпорт) послуг	Квартальна	Підприємства-юридичні особи та відокремлені підрозділи юридичних осіб, незалежно від організаційно-правової форми господарювання, що здійснюють експорт (імпорт) операцій послугами, включаючи міністерства та інші органи виконавчої влади	Інструкція щодо порядку складання звіту за формою №9-ЗЕЗ «Звіт про експорт (імпорт) послуг»

Органи державної влади, підприємства і відомства не лише використовують статистичну інформацію, а й надають сукупності для її формування відповідно до компетенції. Так, Державна служба статистики України при формуванні даних зі статистики зовнішньої торгівлі використовує інформацію багатьох органів. Їх перелік наведено на рис. 1.5.

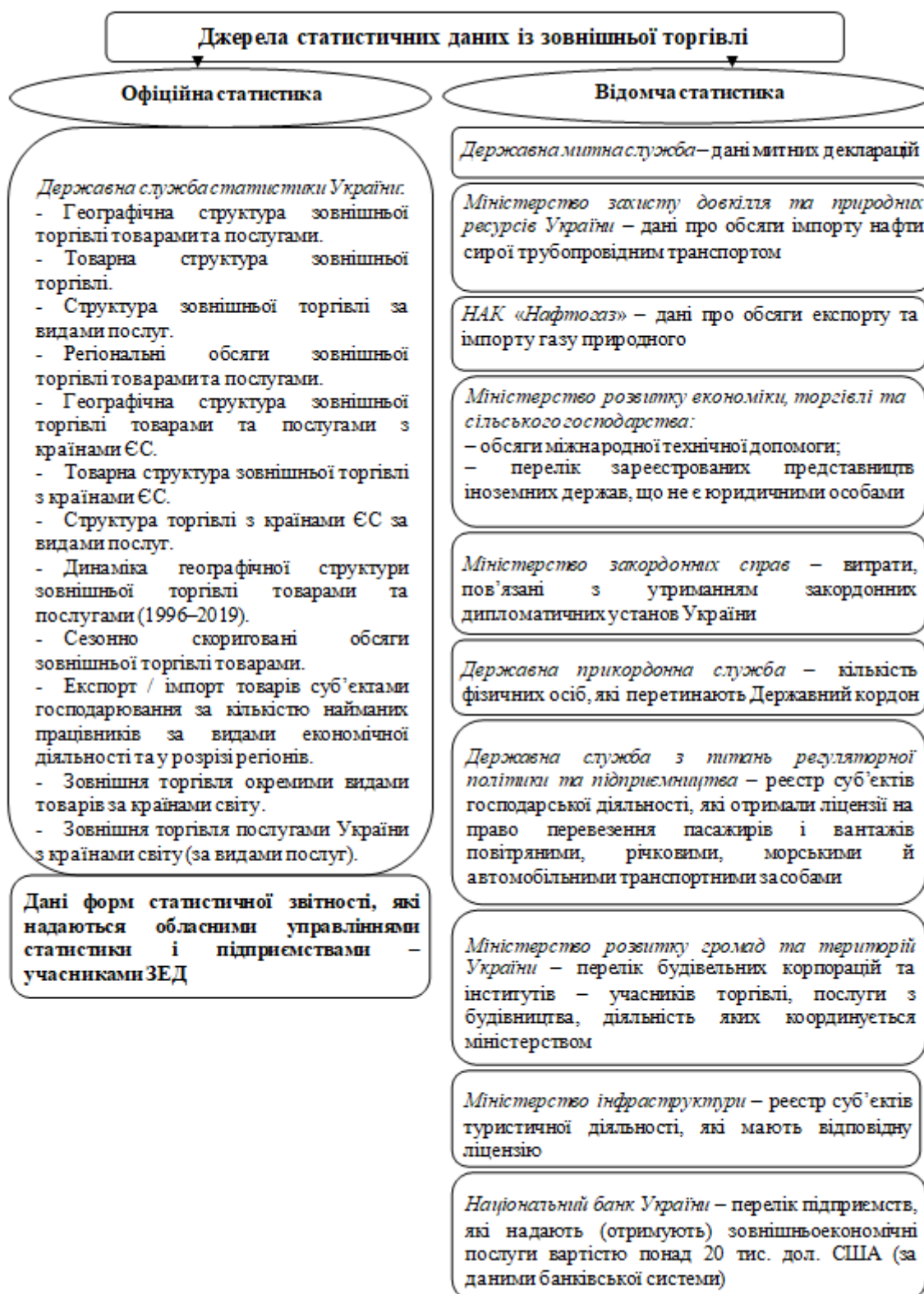

Рисунок 1.5 - Джерела статистичних даних для формування інформації з зовнішньої торгівлі [36; 39; 63]

Інформаційну базу даних зі статистики зовнішньої торгівлі можна умовно розподілити на офіційну статистику (дані, що містяться на офіційних вебсайтах національних і міжнародних статистичних органів) і дані міністерств та відомств, які використовуються під час формування статистичної інформації з обсягів торгівлі товарами та послугами [45].

Таким чином, виходячи з рис. 1.5 основними державними органами, що використовують у своїй діяльності відомості щодо зовнішньої торгівлі, є: Міністерство закордонних справ України (наприклад, для закріплення договірних відносин з іншими країнами і вибору напрямів такої взаємодії); Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (наприклад, у розрізі даних про експорт-імпорт нафти, газу та вугілля); Державна митна служба України (наприклад, при координації роботи митниці та рівня встановленого мита за різними категоріями товарів); Міністерство економіки України (наприклад, для розробки програм розвитку держави та аналізу конкурентоспроможності вітчизняних товарів); Національний банк України (наприклад, для побудови платіжного балансу).

1.3 Методи збору та аналізу митної статистики зовнішньої торгівлі

У сфері покращення й удосконалення управління економічними зв'язками України з іншими країнами особливе місце посідає статистика зовнішньої торгівлі товарами та послугами. У процесі дослідження зовнішньоекономічних зв'язків використовуються спеціальні методи, які забезпечують достовірність інформації, що характеризує стан економічних відносин з іншими країнами. Забрані дані на основі цих методів застосовуються в аналізі діяльності у сфері зовнішньої торгівлі та інших зовнішньоекономічних зв'язків в умовах переходу до ринку і для прийняття ефективних управлінських рішень [69]. Статистичні дані країн відрізняються за змістом, показниками, методикою їх розрахунків, тлумаченням об'єкта статистичного спостереження, періодами і моментом спостереження, одиницями виміру.

Статистична методологія зовнішньоекономічної діяльності – сукупність прийомів, правил і методів, використовуваних для організації і ведення статистики зовнішньоекономічної діяльності.

На даний момент збір і підготовка даних зі статистики зовнішньої торгівлі товарами та послугами в Україні провадиться на підставі Законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1] та Митного кодексу [4]. Наказів Держмитслужби «Про затвердження Методології формування даних митної статистики зовнішньої торгівлі України» [8] встановлено порядок подання даних міністерствами та відомствами до ДССУ для узагальнення.

Однією з обов'язкових умов правильного сприйняття і тим більше – практичного використання статистичної інформації, кваліфікованих висновків та обґрунтованих прогнозів є знання статистичної методології.

Національні методологічні положення розроблені відповідно до міжнародних рекомендацій: Керівництва зі статистики міжнародної торгівлі товарами Статистичного відділу ООН (2010), Керівництва зі статистики міжнародної торгівлі послугами Статистичного відділу ООН (2010), Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції, 6-го видання (МВФ, 2009) [12; 69; 76; 77].

Із розширенням міждержавних зв'язків дедалі більшої актуальності набуває потреба у міжнародних статистичних дослідженнях, які можуть здійснюватися лише за умови їхньої чіткої координації.

З метою забезпечення більшої координованості статистичної діяльності та ефективності використання ресурсів на національному та міжнародному рівнях зусиллями багатьох країн була створена Глобальна статистична система.

Особливе значення в глобальній статистичній системі мають міжнародні економічні класифікації, що забезпечують не лише систематизацію статистичної інформації, яка характеризує розвиток економіки на основі загальних принципів, погоджених різними країнами, а й уніфікацію методології та організації спостережень. При цьому розрізняють класифікації світового співтовариства і регіональні класифікації [54].

Основна причина використання деталізованих товарних класифікацій обумовлена необхідністю формування можливостей для визначення й описання в повному обсязі даних по товарах у зіставній на міжнародному рівні формі для їх використання в митних статистичних та аналітичних цілях, а також у рамках проведення переговорів з питань розвитку торгівлі. Через існування розбіжностей у потребах галузі укладання й аналізу даних були розроблені різні товарні класифікації, що характеризуються різними рівнями деталізації даних і критеріями їхньої класифікації. Дослідимо детальніше діючі кваліфікації.

Складний характер основних митних і статистичних потреб обумовлює використання деталізованих класифікацій товарів. Така деталізація міститься в Гармонізованій системі опису і кодування товарів чи у побудованих на її основі класифікаціях, таких як Комбінована номенклатура, яка використовується країнами – членами ЄС. Класифікація товарів на основі цих номенклатур ґрунтується на характеристиці товару.

Втім, варто наголосити, що для аналітичних цілей згадана методика розподілу товарів не завжди оптимальна. Товарні категорії, більш підхожі для економічного аналізу, прописані у Міжнародній стандартній торговій класифікації (далі – МСТК), яка передбачає облік стадій виробництва й інших факторів. Класифікація товарів за широкими економічними категоріями (далі – ШЕК) передбачає об'єднання широких груп товарів з урахуванням характеру їх кінцевого використання [71].

В Україні у процесі побудови даних зі статистики зовнішньої торгівлі товарами використовується Гармонізована система і побудована на її основі Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі – УКТЗЕД).

Гармонізована система опису і кодування товарів – багатоцільова товарна номенклатура, що відповідає потребам митних органів, статистичних служб, комерційної діяльності, необхідності забезпечення порівнянності національних статистичних даних про торгівлю і більш тісного ув'язування зовнішньоторговельної і виробничої статистики різних держав. Структура

кодового позначення – шестирозрядна, 7-й і 8-й розряди можуть використовуватися країнами у національних цілях. Відповідно, Гармонізована система має 6 ступенів класифікації, 21 розділ, 96 груп, 33 підгрупи і 1241 товарну позицію [76].

Гармонізована система була схвалена Радою митного співтовариства в червні 1983 р., а Міжнародна конвенція про гармонізовану систему набула чинності 1 січня 1988 р. [77]. Колишній СРСР ухвалив Гармонізовану систему 1991 р. замість Єдиної товарної номенклатури зовнішньої торгівлі країн – членів Ради економічної взаємодопомоги. За основу побудови цієї товарної номенклатури взято сукупність різних ознак товарів: походження, вид матеріалу, з якого виготовлено товар, призначення товару, його хімічний склад. Групи товарів формуються виходячи з принципу послідовності їхньої обробки: сировина – напівфабрикат – готовий виріб. Це дозволяє успішно використовувати Гармонізовану систему у митних тарифах [76]. Рекомендаціями ООН запропоновано, щоб країни використовували Гармонізовану систему на максимально детальному рівні для збору, складання і поширення статистики міжнародної торгівлі товарами [77].

Ще однією класифікацією, яка застосовується під час розробки статистичних даних, є Міжнародна стандартна торгова класифікація (далі – МСТК), яка слугує основою для багатьох національних зовнішньоторговельних класифікацій більшості розвинених країн. На базі Міжнародної стандартної торгової класифікації багато країн розраховують загальні індекси зовнішньої торгівлі.

В основі побудови МСТК лежить рівень переробки товарів. За цією ознакою усі товари в МСТК розподіляють на розділи, відділи, групи, підгрупи і позиції. На сьогодні діє четвертий переглянутий варіант МСТК, який був опублікований Організацією Об'єднаних Націй 2006 р. У документах міститься 3993 основні заголовки і підзаголовки, зведені у 262 групи, 67 розділів і 9 секцій [71].

Для надання більш уточненої інформації щодо зовнішньої торгівлі товарами, статистичні органи користуються також Класифікацією товарів за

широкими економічними категоріями (далі – ШЕК). У 2003 р. був виданий четвертий переглянутий варіант ШЕК для більш детального опису сировинних товарів, включених до Гармонізованої системи [61].

Часто використовується в офіційній статистиці також і Класифікація основних продуктів (СРС), яка охоплює товари і послуги. СРС призначена для того, щоб встановити міжнародний стандарт збирання та подання у табличній формі всіх видів даних, що потребують деталізації продуктів, включаючи національні рахунки, промислове виробництво, сферу послуг, внутрішню і зовнішню торгівлю товарами [109].

Ще однією не менш поширеною і вкрай важливою класифікацією є Міжнародна стандартна галузева класифікація усіх видів економічної діяльності (далі – МСОК). Це міжнародна стандартна класифікація видів продукції економічної діяльності. Її основна мета полягає в тому, щоб надати набір категорій видів економічної діяльності, який може бути використаний у підготовці статистичних даних, класифікованих за видами такої діяльності [69]. Ця класифікація має найбільш широке застосування, тому що відображає структуру виробництва, тобто спосіб об'єднання видів економічної діяльності у рамках виробничих одиниць. Основні статистичні одиниці – установи, підприємства, додаткові одиниці – поєднані загальним видом діяльності; допоміжні і технічні одиниці. МСОК має 159 окремих категорій [59].

Загальні характеристики, принципи побудови і використання досліджуваних класифікацій, а також їхні складові та основні відмінності подано у Додатку А, табл. А.1. Основною класифікацією, яку використовують статистичні органи України, є УКТЗЕД. Веде УКТЗЕД – Державна митна служба України.

Отже, констатуємо, що облік експорту та імпорту у статистиці зовнішньої торгівлі товарами провадиться на основі їхньої статистичної вартості.

Висновки до першого розділу

1. Встановлено, що митна статистика є складовою частиною загальнодержавної системи статистичного обліку і звітності. Об'єком митної статистики є весь торговий і неторговий обіг (експортні та імпорتنі операції із переміщення через митний кордон України, об'єми міжнародного вантажообігу, суб'єкти ЗЕД, транспортні засоби, пасажиропотік та інше).

2. Виявлено, що на основі завдань, покладених на митні органи України виділяють митну статистику зовнішньої торгівлі та спеціальну митну статистику. Митна статистика зовнішньої торгівлі показує основні дані, пов'язані із перетином іноземними та вітчизняними товарами митного кордону України, обсяги імпорту та експорту, товарну та географічну структуру міжнародної торгівлі. Спеціальна митна статистика відображає дані, пов'язані із діяльністю митних органів. Такими даними є обсяги надходжень до бюджету від реалізації фіскальної функції митними органами, динаміка декларування та переміщення пасажирів через митний кордон України, динаміка обсягів контрабанди та порушення митних правил суб'єктами ЗЕД та фізичними особами

3. Ідентифіковано, що основним джерелом ведення митної статистики є митна декларація, в якій зазначена уся інформація, необхідна для ведення митної статистики. Структура митної декларації являє собою сукупність граф, у яких конкретно зазначені усі реквізити торговельних партнерів, умови переміщення, транспортні засоби, за допомогою яких здійснюється переміщення, обсяги митних платежів та інші дані, які необхідні для ведення митної статистики зовнішньої торгівлі та спеціальної митної статистики.

4. Визначено, що основним джерелом інформації для встановлення статистичної вартості у митній декларації є дані про митну вартість, яка розраховується відповідно до одного чи іншого товару митними органами, з дотриманням національного законодавства і інших відповідних нормативно-правових актів. Під час аналізу показників зовнішньої торгівлі товарами основними джерелами інформації є первинні документи Державної служби

статистики України, а саме – форми статистичної звітності. Статистичні дані з зовнішньої торгівлі товарами надходять до Держстату з Державної митної служби на договірній основі. За допомогою форм статистичної звітності по експорту-імпорту товарів № 5-ЗЕЗ, № 9-ЗЕЗ, № 14-ЗЕЗ дані уточнюються і спрямовуються для подальшої обробки.

5. Виявлено, що статистичні дані країн відрізняються за змістом, показниками, методикою їх розрахунків, тлумаченням об'єкта статистичного спостереження, періодами і моментом спостереження, одиницями виміру. На даний момент збір і підготовка даних зі статистики зовнішньої торгівлі товарами та послугами в Україні провадиться на підставі Законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [120], «Про державну статистику» [119], Про «Митний тариф України» [121] та Митного кодексу [96]. Постановою КМУ «Про складання звітного зовнішньоторговельного балансу України» [122] встановлено порядок подання даних міністерствами та відомствами до ДССУ для узагальнення.

6. Встановлено, що основною класифікацією, яку використовують статистичні органи України, є УКТ ЗЕД. Веде УКТ ЗЕД – Державна митна служба України. Державною митною службою України були створені Єдина автоматизована інформаційна система митних органів, а також багатофункціональна комплексна система «Електронна митниця», що значно полегшили роботу по збору та обробці даних митної статистики.

РОЗДІЛ 2 ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МИТНОЇ СТАТИСТИКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА ПРАКТИК ЄС

2.1. Аналіз сучасного стану митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні

Митна статистика зовнішньої торгівлі в Україні є важливим інструментом для оцінки економічного стану країни та її взаємодії з іншими державами. Вона включає дані про імпорт та експорт товарів, їх обсяги, вартість, країни-партнери, а також митні платежі. Пандемія COVID-19 сильно вплинула на імпорт товарів і послуг — скорочення на 17,1% (зріс на 7,8% у 2023 році), тоді як експорт товарів і послуг впав лише на 4,5% (зріс на 7,4%) у 2023 році [65].

Платіжний баланс у 2024 році становив позитивне значення на рівні 5,3 млрд дол США (3,4% ВВП), а дефіцит становить 4,1 млрд дол США у 2023 році (2,7% ВВП) [70]. Зміна експорту за видами товарних груп у 2024 р. подана на рис. 2.1, де домінують є мінеральна сировина (12,7%) та продукція хімічної промисловості (6,3%).

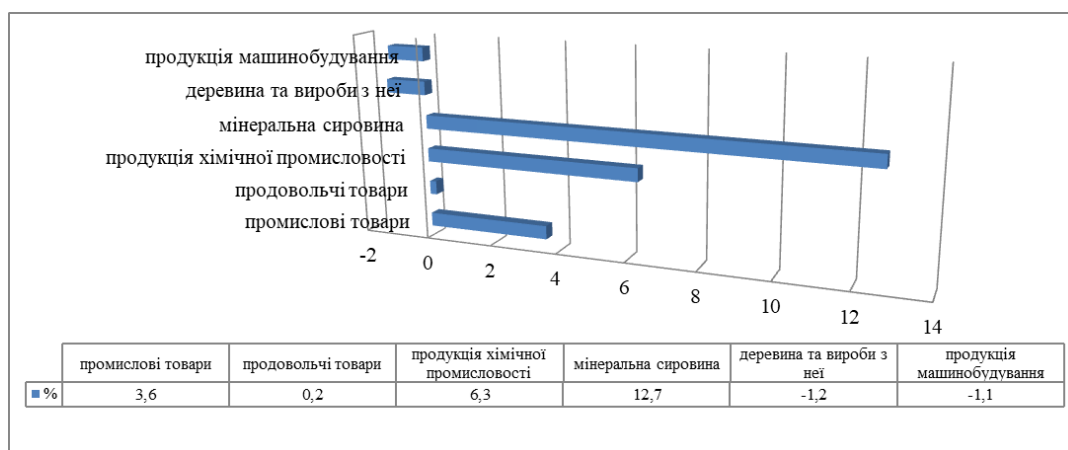

Рисунок 2.1 - Зміна експорту за видами товарних груп, 2024 р. [74; 75]

Географічно експорт до ЄС впав найменше (1,9 млрд дол США, або 11,6%). Частка країн ЄС у загальному експорті товарів впала з 35,9% у 2023 році до 32,4% у 2024 році. Експорт товарів до Азії також скоротився на 436 млн дол США, або

16,5%. У той же час зріс експорт товарів до африканських країн (на 3,1 млрд дол США, або на 20,2%). Частка європейських країн у загальному експорті товарів зросла з 33,0% у 2023 році до 40,5% [67]. На рис. 2.2 відображено зміну частку країн у експорті товарів з України.

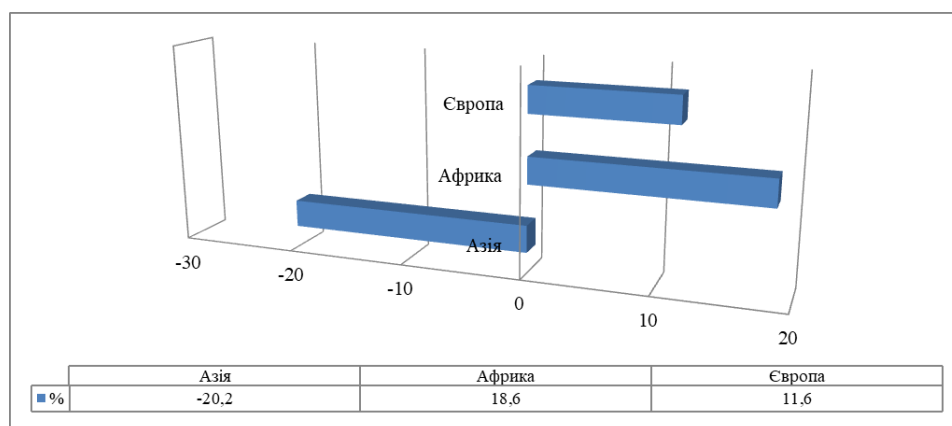

Рисунок 2.2 - Зміни частки іноземних країн щодо українського експорту у 2024 році [74; 75]

Позитивна зміна частки експорту до країн Європи і Африки пояснюється збільшенням експорту українських продовольчих товарів, продукції хімічної промисловості та мінеральних продуктів. Імпорт товарів скоротився на 14,0% до 52 млрд дол США. Імпорт енергоносіїв скоротився в 1,6 рази, а неенергетичних товарів – на 8,0% (в основному через зниження імпорту продукції машинобудування на 10,1%) [70], що узагальнено на рис. 2.3.

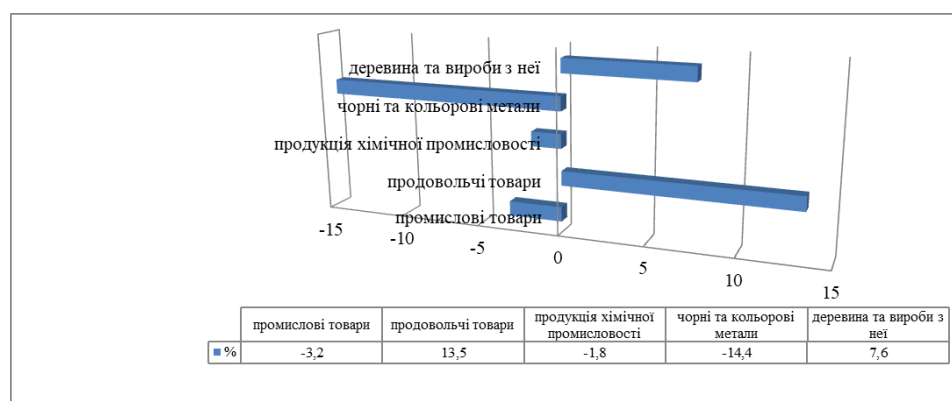

Рисунок 2.3 - Динаміка зміни імпорту товарів у 2024 році за галузями [74;

З географічної точки зору найбільше в номінальному вимірі впав імпорту товарів імпорту товарів з Азії та Європейського Союзу на 824 млн дол США, або на 5,4%; на 773 млн дол США, або на 3,6%. При цьому частка імпорту з країн Азії в загальному показнику зросла з 25,2% у 2023 році до 27,7% у 2024 році, а частка країн імпорту з країн Євросоюзу зросла з 36,0% до 40,3% [74]. Динаміку експорту товарів та послуг з країнами світу відображено на рис 2.4.

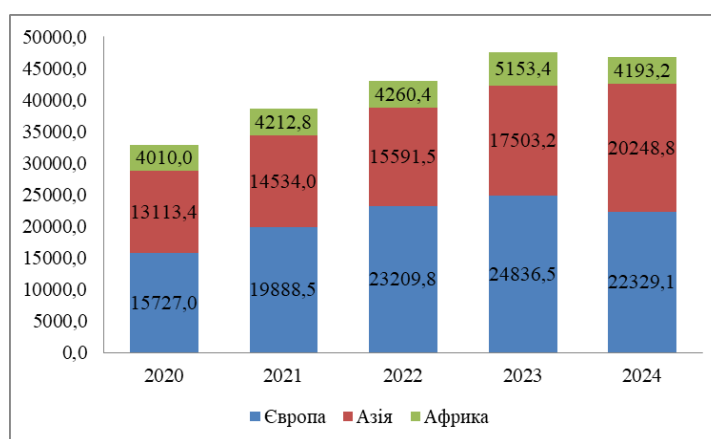

Рисунок 2.4 - Динаміка українського експорту товарів та послуг з країнами світу, 2020-2024 роки, млн дол США [74; 75]

З рис. 2.5 можемо відстежити зростаючу тенденцію українського експорту до країн Азії. Дещо знизився український експорт до країн Європи, є невисоким експорт до країн Африки.

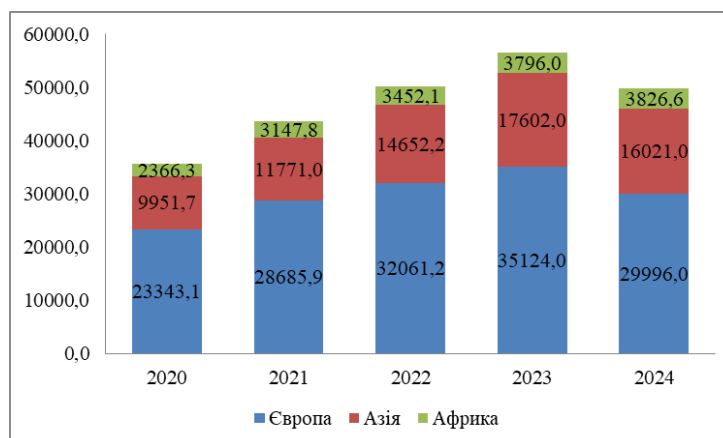

Рисунок 2.5 - Динаміка імпорту товарів та послуг з країн світу, 2020-2024 роки, млн дол США [74; 75]

Основним чинником скорочення імпорту з вказаних країн у останні роки була світова пандемія COVID-19 та війна [65]. Зменшення виробничих та споживчих запитів українських покупців покращило сальдо українського торгового балансу.

2.2. Динаміка поточних показників митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні

Дохідна частина державного бюджету України значною мірою залежить від митних платежів, які включають мито, акцизи та ПДВ на імпортовані товари. Динаміка поточних показників митної статистики зовнішньої торгівлі впливає на обсяги цих платежів, а отже, і на доходи бюджету [73].

Основні аспекти залежності дохідної частини бюджету від митної статистики:

1. Обсяги імпорту та експорту: Збільшення обсягів імпорту та експорту товарів призводить до зростання митних платежів, що позитивно впливає на дохідну частину бюджету.

2. Структура імпорту: Важливу роль відіграє структура імпорту. Наприклад, імпорт енергоресурсів та промислових товарів зазвичай супроводжується високими митними платежами.

3. Митні тарифи та угоди: Зміни в митних тарифах та міжнародні торговельні угоди можуть впливати на обсяги митних платежів. Наприклад, зниження тарифів у рамках угоди про асоціацію з ЄС може зменшити доходи від митних платежів, але сприяти зростанню обсягів торгівлі.

4. Ефективність митних процедур: Впровадження сучасних технологій та автоматизованих систем контролю може підвищити ефективність митних процедур, зменшити корупцію та збільшити надходження до бюджету [71].

Вивченню питання дохідної частини державного бюджету України та складових її формування приділяється активна увага з боку науковців. Розгляд

даного питання з боку фіскальної ефективності митної системи є досить актуальним, оскільки впродовж усієї історії незалежної України інструментарію митної системи відводилась переважно фіскальна роль. Фіскальний аспект тарифного регулювання визначає частку фінансових ресурсів, яка може бути акумульована до Держбюджету та в подальшому використана на потреби держави, яку сплачують суб'єкти ЗЕД при переміщенні товарів та послуг через митний кордон України з метою їх подальшої реалізації. Тобто, митно-тарифна політика визначає частку новоствореної вартості, яка регулює торговельні процеси між учасниками міжнародної торгівлі [62].

В функціональне призначення інструментів митно-тарифного регулювання закладена також і регулююча складова. Регулюючий аспект знаходить своє відображення у показниках обсягів експорту та імпорту, оскільки між тарифними ставками мита та зазначеними показниками існує обернено пропорційна залежність [68]. Отже, як наслідок підвищення ставок ввізного мита на товари зменшується обсяг поставок імпорту даного товару, і навпаки, при зменшенні рівня тарифного захисту обсяги імпортованих поставок збільшуються. Обсяги імпорту безпосередньо впливають на динаміку надходжень митних платежів до Державного бюджету України (рис. 2.6).

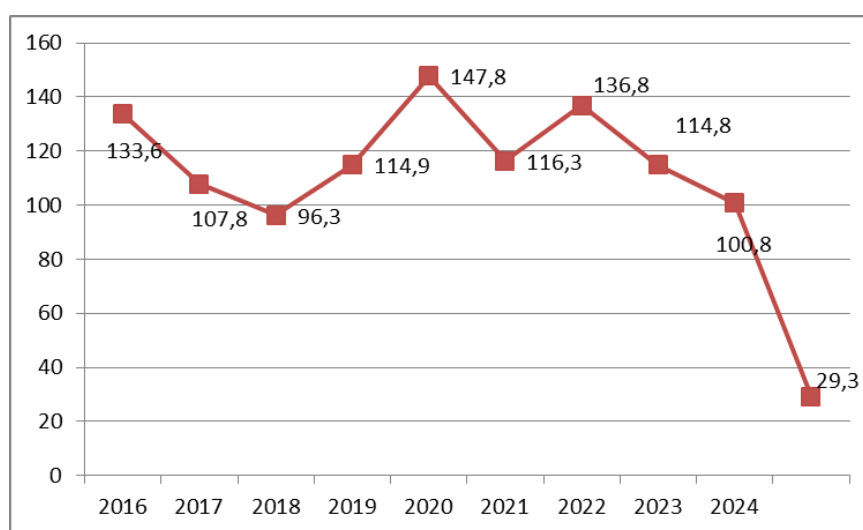

Рисунок 2.6 - Надходження та темп приросту митних платежів до Державного бюджету України, 2016-2024 роки, млрд грн [72; 73]

Як бачимо з рис. 2.6 починаючи з 2016 року спостерігається зниження темпів зростання митних платежів, а у 2023 – 2024 роках взагалі спостерігався нульовий приріст та спад надходжень. Причину цього вбачаємо в зниженні економічної активності, у тому числі і щодо імпорту товарів на митну територію України з огляду на військову обстановку. Зниження митних платежів також може позитивно свідчити про національне заміщення імпортової продукції шляхом стимулювання виробництва в Україні [65].

У структурі митних платежів домінуючим податком є податок на додану вартість (рис. 2.7)

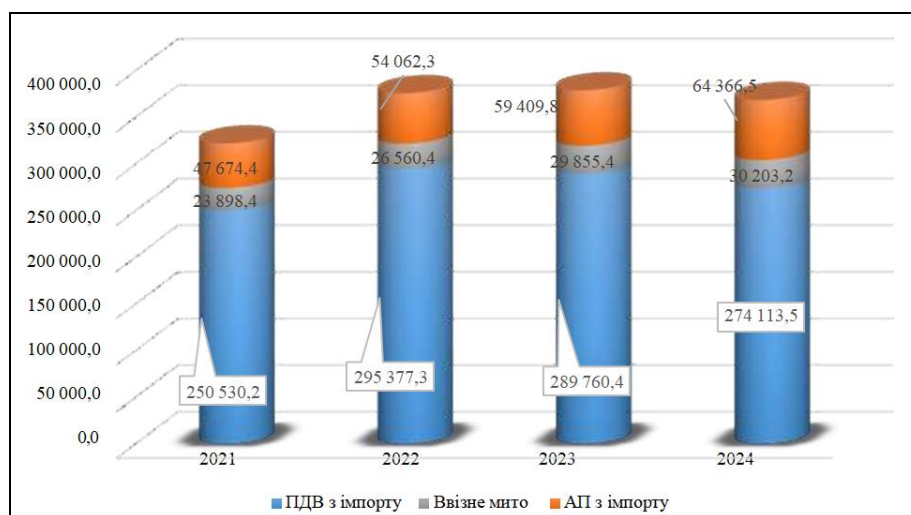

Рисунок 2.7 - Структура митних платежів, 2021-2024 роки, % [75]

На основі проведеного аналізу, можемо констатувати про збереження імпорту підакцизних товарів, оскільки надходження акцизного податку зросли, на фоні зменшення надходжень від ПДВ та мита. Щодо мита то можна відзначити притаманність йому в більшій мірі регулятивних ніж фіскальних Рисунок При вмілому державному управлінні воно може захищати національного виробника та стимулювати розвиток економіки [79].

За 2024 р. експорт товарів становив 41733,1 млн дол США, або 115,3% порівняно із 2023 р., імпорт – 70751,2 млн дол США, або 111,3%. Негативне сальдо склало 29018,1 млн дол США (за 2023 р. також негативне – 27384,1

млн.дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,59 (за 2023 р. – 0,57) [77]. Дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії (рис. 2.8 (а) – 2.8. (б)).

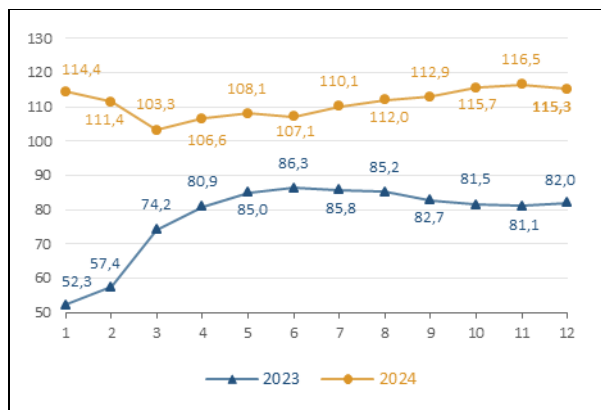

Рисунок 2.8 (а) - Темпи зростання (зниження) експорту товарів у % нарастаючим підсумком, 2023-2024 роки [74]

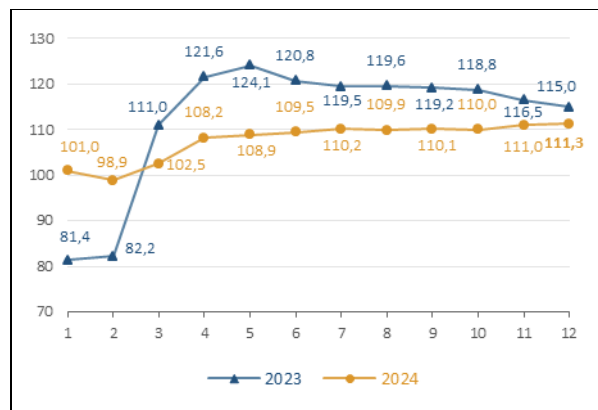

Рисунок 2.8 (б) - Темпи зростання (зниження) імпорту товарів у % нарастаючим підсумком, 2023-2024 роки [74]

Формування показників, представлених на рис. 2.8 (а-б) здійснюється за результатами державного статистичного спостереження «Зовнішня торгівля товарами», методологія якого базується на рекомендаціях ООН: Статистика міжнародної торгівлі товарами: концепції та визначення; Статистика міжнародної торгівлі товарами: Керівництво для упорядників (IMTS 2010-СМ), а також урахуває положення Регламенту ЄС від 27 листопада 2019 року № 2019/2152 Європейського Парламенту та Ради щодо європейської статистики підприємств; Регламенту ЄС від 22 жовтня 2008 року № 1099/2008 щодо статистики енергетики [77].

У грудні 2024 р. порівняно із листопадом 2024 р. сезонно скориговані обсяги експорту скоротилися на 5,7%, імпорту скоротилися на 3,4%. Сезонно скориговане сальдо зовнішньої торгівлі в грудні 2024 р. було негативним і становило 2509,7 млн дол США. У листопаді 2024р. також негативне – 2513,8 млн

дол США [74]. Джерелами інформації є адміністративні дані Державної митної служби України (митні Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 230 країн світу (Додаток Б, таблиця Б.1).

2.3. Стан адаптації митної статистики зовнішньої торгівлі в Україні до параметрів ЄС

Для сучасного етапу економічного і соціального розвитку України неминучим є її торговельна інтеграція до економічної спільноти. Вигідне географічне положення викликає інтерес з боку західних сусідів через те, що Україна – найбільша за територією країна Європи, з виходом до моря і родючими ґрунтами. Взаємовідносини з Євросоюзом мають для нашої держави важливе значення, особливо зараз, коли постає питання подальшої інтеграції та укріплення торговельної взаємодії між країнами для залучення інвестування до країни, підвищення технологічної оснащеності виробництва та конкурентоспроможності продукції [62].

Розбіжності у загальній вартості експорту та імпорту між Україною та основними країнами – членами ЄС подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 - Розбіжності в експорті товарів з країн ЄС до України, 2024 р. [74; 76]

Країна	Експорт ЄС, тис дол США	Імпорт України, тис дол США	Розходження	
			тис дол США	%
Країни ЄС	28 741 374,5	25 012 187,7	3 729 186,8	13,0
у тому числі				
Німеччина	5 718 766,0	5 986 873,6	-268 107,6	-4,7
Польща	5 775 590,5	4 109 083,2	1 666 507,3	28,9
Італія	2 036 177,5	2 074 753,7	-38 576,2	-1,9
Франція	1 232 372,3	1 652 665,3	-420 293,0	-34,1
Угорщина	3 006 272,2	1 251 100,5	1 755 171,7	58,4
Чехія	1 502 808,8	1 165 526,6	337 282,2	22,4
Литва	1 244 562,6	1 144 499,2	100 063,4	8,0
Іспанія	711 763,9	844 213,8	-132 449,9	-18,6

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	681 655,1	769910,5	-88 255,4	-12,9
Нідерланди	1 405 013,3	765 085,6	639 927,7	45,5

За результатами, поданими у табл. 3.2, щодо імпорту України товарів з країн ЄС можна стверджувати, що від країн ЄС Україна отримує товарів менше на 13,0 % (3729,2 млн дол США), ніж офіційний експорт ЄС. Від Угорщини Україна отримує на 58,4 % (1755,2 млн дол США) менше, ніж офіційний зареєстрований експорт Угорщини, а від Франції, навпаки, – на 34,1 % (420,3 млн дол США) більше, ніж офіційний зареєстрований експорт Франції [73].

Сьогодні Україна перебуває в десятці головних експортерів продукції агропромислового комплексу до країн Євросоюзу і посідає восьме місце. Однак, незважаючи на загальне зростання обсягів торгівлі України з ЄС, за даними Євростату, частка торгівлі продукцією аграрного сектору з Україною у загальному зовнішньоторговельному обороті країн ЄС залишається незначною. Одним із перспективних шляхів вирішення даного питання може стати посилення орієнтації на експорт не тільки сировини, а й продукції з високою доданою вартістю, виробленої харчовою та переробною промисловістю [65].

Інформація про зворотний напряму зовнішньої торгівлі між Україною та країнами ЄС подана в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 - Розбіжності в імпорті товарів до країн ЄС з України, 2024 р. [74; 76]

Країна	Експорт України, тис дол США	Імпорт ЄС, тис дол США	Розходження	
			тис дол США	%
Країни ЄС	20 750 741,6	22 976 563,5	-2 225 821,9	-10,7
у тому числі				
Польща	3 295 846,6	3 086 401,8	209 444,8	6,4
Італія	2 418 875,4	2 901 650,4	-482 775,0	-20,0
Німеччина	2 383 003,1	2 600 844,4	-217 841,3	-9,1
Нідерланди	1 848 424,7	2 438 510,5	-590 085,8	-31,9
Угорщина	1 562 809,4	1 834 593,7	-271 784,3	-17,4
Іспанія	1 500 801,3	1 826 352,4	-325 551,1	-21,7
Румунія	1 005 591,3	1 079 129,5	-73 538,2	-7,3
Чехія	920 901,6	1 095 307,9	-174 406,3	-18,9
Словаччина	709 620,1	630 193,0	79 427,1	11,2
Бельгія	680 704,4	698 195,1	-17 490,7	-2,6

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	628 087,7	785 745,9	-157 658,2	-25,1
--	-----------	-----------	------------	-------

Відповідно до даних табл. 3.3 встановлено, що офіційно зареєстрований експорт України відрізняється від отриманого від ЄС – на 10,7 %. Тобто в цілому країни ЄС отримали від України на 2225,8 млн дол США більше, ніж відправляється Україною. Найбільші розходження – в 31,9 %, спостерігаються в торгівлі зі Нідерландами. Тобто Україна відправляє до Нідерландів на 590,1 млн дол США менше товарів, ніж офіційно зареєстрований імпорт з України до Нідерландів. На противагу до описаної вище ситуації, Польща одержує від України на 6,4 % (209,4 млн дол США) менше, ніж офіційний експорт України до Польщі [81].

Для порівнянь у роботі було обрано декілька країн – членів ЄС, сусідів України – партнерів з зовнішньої торгівлі товарами. На сьогодні основним партнером України з торгівлі товарами по експорту є Польща. Це пов'язано з тим, що Польща має спільний кордон з Україною та здавна проводить активні операції з купівлі-продажу товарів. За зведеними даними Посольства України у Республіці Польща, договірно-правова база між Україною та Республікою Польща налічує 129 діючих міжнародних договорів, які регулюють переважну більшість напрямів українсько-польської співпраці, а також забезпечують належний розвиток двостороннього співробітництва на рівні стратегічного партнерства. Базовим документом такого співробітництва є Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво від 18 травня 1992 р., який встановлює взаємні зобов'язання щодо розвитку відносин у дусі дружби, співробітництва, взаємної поваги, взаєморозуміння, довіри і добросусідства на основі міжнародного права [77].

Взаємна торгівля між Україною і Польщею представлена в табл. 2.3. Відповідно до представлених результатів, виявлено, що у товарах, які Україна отримує від Польщі, загальне розходження становить 28,9 %, отже, Україна за даних митних декларацій має від Польщі товарів на 1666,5 млн дол США більше від офіційного експорту Польщі [74].

Таблиця 2.3 - Розбіжності в експорті товарів з Польщі до України, 2024 р.
[74; 76]

Товарна група	Експорт Польщі, тис дол США	Імпорт України, тис дол США	Розходження	
			тис дол США	%
Усього	5 775 590,5	4 109 083,2	1 666 507,3	28,9
у тому числі				
87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	624 494,3	462 130,8	162 363,5	26,0
84 реактори ядерні, котли, машини	708 484,9	373 913,2	334 571,7	47,2
39 пластмаси, полімерні матеріали	416 962,4	340 928,4	76 034,0	18,2
85 електричні машини	434 299,7	332 246,5	102 053,2	23,5
27 палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки	121 936,5	241 699,2	-119 762,7	-98,2
73 вироби з чорних металів	150 542,3	139 220,6	11 321,7	7,5
31 добрива	135 592,4	130 758,0	4 834,4	3,6
33 ефірні олії	163 288,0	125 928,9	37 359,1	22,9

Основна причина цих розходжень полягає у неточностях при визначенні країни-походження, торгуючої країни та країни-призначення товарів, а також у різниці в методології збору даних зі статистики зовнішньої торгівлі товарами. Найбільші розходження – 98,2 %, можна спостерігати за паливами мінеральними, нафтою та продуктами її перегонки, тобто цих товарів в Україну ввозиться на 119,8 млн дол США більше, ніж відправлено Польщею. Розходження у товарах за групою механічні машини становлять 47,2 %, тобто Польща відправляє до України цих товарів на 334,6 млн дол США більше, ніж Україна отримує. Це пов'язано з помилками в заповненні митних декларацій та різницею в обліку товарів [76].

Дані зворотного руху товарів від Польщі до України (імпорт) представлені в табл. 2.4. За поданими результатами можна стверджувати, що загальний експорт України відрізняються від імпорту Польщі на 6,4 %. Тобто Україна відправляє до Польщі на 209,4 млн дол США більше товарів, ніж, за даними офіційної статистики, з імпорту Польщі. Найбільші розходження спостерігаються за групою

«електричні машини» (67,8 %). Меблів Україна відправила на 42,2 % більше, ніж Польща отримала. [74]

Таблиця 2.4 - Розбіжності в імпорті товарів до Польщі з України, 2024 р. [74; 76]

Товарна група	Експорт України, тис дол США	Імпорт Польщі, тис дол США	Розходження	
			тис дол США	%
Усього	3 295 846,6	3 086 401,8	209 444,8	6,4
у тому числі				
26 руди, шлак і зола	415 640,1	478 185,7	-62 545,6	-15,0
72 чорні метали	389 169,1	434 100,7	-44 931,6	-11,5
85 електричні машини	377 636,6	121 424,1	256 212,5	67,8
44 деревина і вироби з деревини	244 989,6	283 160,9	-38 171,3	-15,6
94 меблі	237 563,8	137 198,4	100 365,4	42,2
15 жири та олії тваринного або рослинного походження	171 353,1	204 971,6	-33 618,5	-19,6
23 залишки і відходи харчової промисловості	163 781,9	171 840,2	-8 058,3	-4,9
73 вироби з чорних металів	109 547,6	117 533,3	-7 985,7	-7,3
12 насіння і плоди олійних рослин	99 889,9	104 931,3	-5 041,4	-5,0
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	99 152,5	96 534,7	2 617,8	2,6

На нашу думку, дані розходження можна пояснити неправильним визначенням у митних деклараціях країни-контрагента і помилками при визначенні товарів під час заповнення митних декларацій. Загалом, за останні роки Україна стабільно збільшує співпрацю з Польщею. Це стосується не лише політичної сторони питання, а й економічної: Польща давно стала стратегічним торговельним партнером України [59].

Розробка довгострокових програм міжнародного співробітництва України з Польщею є окресленням оптимізації збалансованості структури експорту / імпорту товарів і послуг з урахуванням динаміки розвитку національних економік та ризиків глобальної фінансової кризи, що сприятиме активізації взаємодії у форматі двосторонніх відносин із захистом торговельних інтересів обох держав. Разом з тим зосередження зусиль на створенні українських високотехнологічних товарів і подальшому їх просуванні на європейському ринку сприятиме

забезпеченню ефективного провадження зовнішньоекономічної діяльності та підвищенню конкурентоспроможності продукції та послуг вітчизняних компаній для стабілізації національної економіки України [74].

Ще одним досить вагомим торговельним партнером України в Європі є Словаччина. Одним із шляхів поглиблення співробітництва між країнами, на нашу думку, є розширення регіональних зв'язків між Закарпатською областю і регіонами Східної Словаччини, створення безтарифної зони торгівлі [60].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що українсько-словацька співпраця у торговельно-економічній сфері має позитивний характер, результати співробітництва подано у табл. 2.5.

Таблиця 2.5 - Розбіжності в експорті товарів з Словаччини до України, 2024 р. [74; 76]

Товарна група	Експорт Словаччини, тис дол США	Імпорт України, тис дол США	Розходження	
			тис дол США	%
Усього	726 835,0	651 805,4	75 029,6	10,3
у тому числі				
87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	127 826,8	191 682,3	-63 855,5	-50,0
27 палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки	173 249,8	76 821,8	96 428,0	55,7
84 реактори ядерні, котли, машини	73 222,3	63 171,4	10 050,9	13,7
72 чорні метали	64 859,9	62 954,5	1 905,4	2,9
25 сіль; сірка; землі та каміння	32 445,6	31 733,1	712,5	2,2
39 пластмаси, полімерні матеріали	29 044,4	29 807,4	-763,0	-2,6
40 каучук, гума	24 938,2	27 586,1	-2 647,9	-10,6
85 електричні машини	36 993,8	26 623,7	10 370,1	28,0
48 папір та картон	25 337,5	22 543,1	2 794,4	11,0

За результатами, наведеними в табл. 2.5, бачимо, що розходження у зовнішній торгівлі товарами між Україною та Словаччиною значні. Так загальне розходження між експортом Словаччини і, відповідно, імпортом України становить 10,3 %. Це означає, що офіційна статистика Словаччини зафіксувала на

75,1 млн дол США більше експорту до України, ніж українська статистика зафіксувала імпорту [76].

Це пов'язано, на нашу думку, насамперед з неправильним визначенням країни-контрагента при реєстрації товару на митниці, а також через те, що товари можуть бути продані під час транзиту з однієї країни до іншої. Засобів наземного транспорту, крім залізничного, Словаччина надсилає до України на 50,0 % менше, ніж отримує, за офіційними даними Україна. Також товарів за групою мінеральні палива Україна отримує від Словаччини на 55,7 % (96,4 млн дол США) менше, ніж офіційний експорт Словаччини [76]. У зворотному напрямі основні товарні групи по експорту України та імпорту Словаччини подано в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 - Розбіжності в імпорті товарів до Словаччини з України, 2024 р.
[74; 76]

Товарна група	Експорт України, тис дол США	Імпорт Словаччини, тис дол США	Розходження	
			тис дол США	%
Усього	709 620,1	630 193,0	79 427,1	11,2
у тому числі				
26 руди, шлак і зола	268 865,5	286 166,3	-17 300,8	-6,4
85 електричні машини	112 081,1	102 998,6	9 082,5	8,1
02 м'ясо та їстівні субпродукти	60 325,4	12 045,6	48 279,8	80,0
29 органічні хімічні сполуки	56 970,3	5 547,0	51 423,3	90,3
44 деревина і вироби з деревини	36 520,4	35 993,3	527,1	1,4
72 чорні метали	36 259,0	46 316,8	-10 057,8	-27,7
84 реактори ядерні, котли, машини	26 522,2	28 484,3	-1 962,1	-7,4

За результатами проведених розрахунків можна зробити висновок, що Україна експортує до Словаччини на 11,2 % більше товарів, ніж Словаччина отримує. Найбільші розходження – у 90,3 %, або 51,4 млн дол США, спостерігаються за групою органічні хімічні сполуки, тобто хімічних сполук Словаччина по факту отримує менше, ніж відправляється Україною. Це можна пояснити, з одного боку, розкиданою структурою зовнішньої торгівлі товарами між Україною та Словаччиною, а з другого – тим, що в цих державах різна

методологія класифікації товарів, відповідно до чого можуть виникати розбіжності в митному оформленні товарів [77].

Особливі умови виникнення українсько-угорських відносин обумовлені тим, що Україна – найбільша сусідня країна Угорщини зі значними природними ресурсами і великим внутрішнім ринком, а також споконвічним сусідством двох етносів та активними міжетнічними контактами між автохтонними західноукраїнським та східноугорським населенням. Дифузійний характер міжетнічної взаємодії передбачає інтенсивне змішування населення і, як наслідок, державні та етнічні кордони часто не збігаються [60]. Взаємовідносини двостороннього українсько-угорського співробітництва – важливий сегмент системи сучасних міжнародних відносин. Дані за 2024 рік подано в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 - Розбіжності в експорті товарів від Угорщини до України, 2024 р. [74; 76]

Товарна група	Експорт Угорщини, тис дол США	Імпорт України, тис дол США	Розходження	
			тис дол США	%
Усього	3 006 272,2	1 251 100,5	1 755 171,7	58,4
у тому числі				
85 електричні машини	749 469,2	295 754,3	453 714,9	60,5
87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	236 179,6	153 639,5	82 540,1	34,9
27 палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки	924 480,9	147 553,0	776 927,9	84,0
39 пластмаси, полімерні матеріали	143 155,7	111 675,1	31 480,6	22,0
84 реактори ядерні, котли, машини	152 551,5	82 515,9	70 035,6	45,9
30 фармацевтична продукція	294 000,3	68 138,4	225 861,9	76,8
40 каучук, гума	15 760,4	60 041,9	-44 281,5	-281,0

Щодо згаданої вище взаємної торгівлі між Україною та Угорщиною, а точніше, експорту Угорщини і, відповідно, імпорту України, які подані у табл. 3.8, можна зробити висновок, що Угорщина надсилає до України на 58,4 % більше товарів, ніж ми отримуємо. Найбільші розходження в експорті Угорщини – імпорту України спостерігаються за товарами групи каучук, гума: Україна отримала у 2,8 рази більше даного товару, ніж зазначено митними службами

Угорщини. Фармацевтичної продукції Україна імпортує з Угорщини на 76,8 % (225,9 млн дол США) менше, ніж це зазначено в статистиці Угорщини [76].

Це може бути пов'язано з тим, що, ймовірно, в країні на законодавчому рівні встановлені різні статистичні пороги, нижче значення яких по вартості і кількості конкретного товару не вимагається оформлення митної декларації [61]. Зворотню ситуацію з експорту Україною товарів до Угорщини подано у табл. 2.8.

Таблиця 2.8 - Розбіжності в імпорті товарів до Угорщини з України, 2024 р. [74; 76]

Товарна група	Експорт України, тис дол США	Імпорт Угорщини, тис дол США	Розходження	
			тис дол США	%
Усього	1 562 809,4	1 834 593,7	-271 784,3	-17,4
у тому числі				
85 електричні машини	762 975,6	685 669,6	77 306,0	10,1
27 палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки	267 474,7	568 664,4	-301 189,7	-112,6
26 руди, шлак і зола	100 070,4	109 003,8	-8 933,4	-8,9
72 чорні метали	89 125,9	92 807,6	-3 681,7	-4,1
44 деревина і вироби з деревини	77 116,2	90 888,5	-13 772,3	-17,9

Виходячи з даних, представлених в табл. 2.8, можна зробити висновок, що в цілому Україна експортує до Угорщини на 271,8 млн дол США менше, ніж це зазначено у статистичних органах Угорщини. На 112,6 % менше палив мінеральних, нафти та продуктів її перегонки Україна експортує до Угорщини, ніж отримує контрагент, і на 10,1 % менше електричних машин отримує Угорщина, ніж офіційний експорт України. Дану ситуацію можна пояснити тим, що товари імпортерами та експортерами можуть бути класифіковані під різними товарними кодами і неправильним визначенням країни-контрагента при заповненні митної декларації [61].

Основні причини розбіжностей в торгівлі між Україною та іншими країнами обумовлені, наприклад, різним обліком у базах даних країн-партнерів, порогових значень для урахування певних товарних груп, методами оцінювання та класифікації товарів. На нашу думку, для вирішення цього питання достатньо

буде створення повної, єдиної для всіх країн системи показників, обліку, порогових значень та способів урахування даних, яку країни-партнери будуть застосовувати для наведення інформації за порівнюваними показниками.

Також є причини розбіжностей, усунути які значно складніше. Це, наприклад, розходження через конфіденційність у статистиці зовнішньої торгівлі країни-партнера. Єдиним виходом із цієї ситуації ми вбачаємо в врахуванні даних за виключенням конфіденційної інформації, однак за домовленістю між країнами, яку саме інформацію слід вважати конфіденційною та не враховувати [64].

Однією з найбільш значимих проблем, через яку виникають розбіжності у даних з експорту / імпорту товарів країнами партнерами, є корупція. Корупція виникає в цілому через людський фактор, адже кожна людина хоче заробити більше. Ліквідувати цю проблему впливу людського фактору, а отже, і вирішити питання корупції, можна шляхом повної автоматизації процесу митного оформлення товарів і переведення митниці на електронну систему. Ця програма – основа у реформуванні митної служби України [79].

Ще одним важливим способом уникнення розбіжностей є створення ефективної системи взаємодії між підприємствами-імпортерами, експортерами зі статистичними органами для перевірки даних з обсягів товарів, що були відправлені на експорт, і країни призначення, як це існує, наприклад, в Ісландії. Це дозволить зробити інформацію більш точною, що сприятиме ефективнішій діяльності органів статистики. Наприклад, органи державної статистики Ісландії мають у розпорядженні контакти основних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що подають звіти про обсяги торгівлі [77]. Саме тому, у випадку спірних ситуацій чи якихось неясностей, працівники статистичних органів Ісландії можуть напряду зв'язатися з підприємством та уточнити всю необхідну інформацію.

Висновки до другого розділу

1. Аналіз даних митної статистики зовнішньої торгівлі товарами показав, що протягом аналізованого періоду, вартісні обсяги міжнародних торгових операцій мали тенденцію до збільшення. Це пояснюється адаптацією української економіки до умов війни та санкційних режимів, а також спрощенням митних процедур на підставі двосторонньої угоди з ЄС.

2. Встановлено, що хоча обсяг зовнішньоторгівельного обороту зростає, темп зростання імпорту все ж таки переважає темп зростання експорту і частка імпортованих товарів значно перевищує частку експортованих товарів і призводить до негативного сальдо торгового балансу України.

3. Виявлено, що в Україні обсяги імпорту перевищують обсяги експорту, на що вказує від'ємне значення сальдо експортно-імпортних операцій. Але варто відзначити, що в 2024 році сальдо міжнародної торгівлі товарами та послугами має незначне позитивне значення. У структурі експорту та імпорту значно переважає питома частка переміщення товарів, однак впродовж останніх років спостерігається тенденція до збільшення обсягів надання послуг у структурі експортно-імпортних операцій. Основними товарами, що експортуються з України залишається сировина, що вказує на недосконалу державну політику в сфері інвестування та сприяння інноваційним виробництвам інших галузей промисловості, що в результаті вичерпності ресурсів може негативно вплинути на економічну кон'юнктуру держави в цілому.

4. Доведено, що на сучасному етапі фіскальний аспект митного регулювання залишається провідним. Митними органами ведеться ефективна робота щодо забезпечення дохідної частини бюджету, шляхом проведення різного роду коригувань – щодо визначення розміру митної вартості, видів та розмірів ставок мита, проведення експертиз щодо достовірності даних про країну походження товарів, на що вказує аналіз на мікрорівні коригування розміру загального обсягу митних платежів .

5. Встановлено, що уся сукупність митно-тарифного інструментарію здійснює як прямий так і непрямий вплив на формування зовнішньоекономічної кон'юнктури держави, про що яскраво свідчить аналіз динаміки платіжного балансу, де обсяги експортно-імпортних поставок на пряму залежать від застосування митно-тарифних, а також нетарифних заходів.

6. Доведено, що одним із методів вивчення узгодженості даних митної статистики зовнішньої торгівлі є метод дзеркальної статистики. Відповідно до методологічних положень існують різні причини розходжень в обліку товарів. Показано, що неспівставність статистичних даних викликана, зокрема, відмінностями у сфері охоплення, застосуванням різних методик статистичного обліку окремих товарів.

7. Виявлено за результатами проведених розрахунків, що з країн ЄС Україна отримує товарів на 13,1 % більше, ніж офіційний експорт ЄС. Офіційно зареєстрований експорт України відрізняється від отриманого ЄС на 14,8 %. Польща експортує до України на 7,6 % більше, ніж офіційний експорт Польщі. Загальний експорт України відрізняється від імпорту Польщі на 27,9 %. Загальні розходження між експортом Словаччини та імпортом України становлять 16,5 %. Натомість український експорт до Словаччини на 31,6 % більше, ніж імпорт товарів. Щодо даних взаємної торгівлі між Україною та Угорщиною, а точніше, експорту Угорщини і, відповідно, імпорту України, Угорщина надсилає до України на 45,9 % більше товарів, ніж ми отримуємо. Український експорт товарів до Угорщини на 9,6 % більше, ніж це зафіксовано в статистичних органах Угорщини.

8. Встановлено, на сьогодні найкращою перспективою для України є налагодження тісніших зв'язків із країнами – партнерами членами ЄС, для подальшого виходу на ринок ЄС як повноправного партнера. Проте для цього вітчизняна продукція повинна бути більш високотехнологічною та конкурентоспроможною.

РОЗДІЛ 3 ОПТИМІЗАЦІЯ МИТНОЇ СТАТИСТИКИ В УКРАЇНІ НА ШЛЯХУ ДО ЄС

3.1. Впровадження нових методів збору та аналізу даних митної статистики зовнішньої торгівлі на шляху до ЄС

Зовнішньоекономічна статистика за кордоном отримала розвиток у міжнародних статистичних та економічних організаціях (ООН, МВФ, ЮНІДО, ОЕСР, Світовому банку, Євростаті тощо), рекомендації яких фактично стали міжнародними стандартами у цій сфері. Відповідно до норм, введених Всесвітньою митною організацією, в Україні, країнах світу – членах Всесвітньої митної організації, членах митних союзів та інших країнах світу використовується єдина методологія, згідно з якою проводиться ведення митної статистики [81].

Митна статистика зовнішньої торгівлі та статистика взаємної торгівлі покликані забезпечити повний і достовірний облік даних про зовнішню і взаємну торгівлі товарами з метою вирішення наступних завдань:

- 1) «аналізу основних тенденцій, структури і динаміки зовнішньоторговельних потоків;
- 2) аналізу результатів застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- 3) розробки і прийняття рішень в області зовнішньоторговельної політики;
- 4) контролю за надходженням митних платежів до бюджетів держав – членів Митного союзу;
- 5) розробки платіжного балансу і системи національних рахунків;
- 6) прогнозування макроекономічних показників;
- 7) розрахунку індексів фізичного обсягу, середніх цін та вартісного обсягу;
- 8) сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності, розширенню зовнішньоторговельних зв'язків [46].

При аналізі світової торгівлі ми зіштовхуємося із таким поняттям як розбіжність, тобто теоретично вартість експорту має дорівнювати вартості

імпорту, але цього немає. Різниця між імпортом та експортом пояснюється тим, що в міжнародній практиці імпорт розраховується в цінах CIF, а експорт – в цінах FOB. На сьогодні в Україні також існують розбіжності у методиці розрахунку зовнішньої торгівлі: Держстат застосовує при імпорті ціни CIF, а НБУ – за цінами FOB. Також розбіжність України спостерігається і у введенні статистичного обліку ціни на товар. Якщо брати до уваги світову практику торгівлі, де контрактна ціна на товар встановлена у валюті або країни-продавця, або країни-покупця, то Україна є винятком з цього правила, де облік ведеться не у національній валюті, в доларах США [33].

Основні причини розбіжностей між даними країн-експортерів та імпортерів є те, що більшість країн формують дані на основі методологічних положень, які є загальноприйняті в міжнародній практиці, але допускаються відхилення від цих положень або інший підхід до окремих методологічних принципів. Також розбіжності даних про взаємну торгівлю можуть виникати, якщо країнами-партнерами застосовують різні системи обліку зовнішньоторговельного обороту, або існує відмінність в категоріях товарів, що включаються в експорт та імпорт для країн, що застосовують різні системи [36].

Оцінка якості статистичних даних, що збирається митною статистикою зовнішньої торгівлі, є складним завданням, яке значною мірою залежить від наглядності зібраних даних та їх достовірності. Важливим методом аналізу в загальній теорії статистики є зіставлення – тобто, при порівнянні даних статистики забезпечується правильність одержуваних висновків про розходження між різними явищами, які досліджуються [35].

У світовій практиці статистики зовнішньої торгівлі для зіставлення даних взаємної торгівлі країн-партнерів застосовується метод “дзеркальної статистики”, що передбачає пояснення розходжень між статистикою імпорту та експорту, яку склали торговельні партнери, шляхом здійснення їх концептуальних обґрунтувань та пояснення розбіжностей у збиранні та обробленні даних з урахуванням методологічних відмінностей країн [36].

Теоретично експорт з країни А в країну В повинен дорівнювати імпорту в країну В з країни А та навпаки. Це можливо, але тільки якщо обидві країни складають дані, використовуючи однаковий спеціальний набір методологічних принципів, і якщо при цьому не були допущені помилки. Метою проведення зіставлень є виявлення та аналіз величин розбіжностей в статистичних даних торговельних країн-партнерів, а також, за можливістю, усунення причин їх виникнення [14].

Основні можливі причини виникнення розбіжностей у даних взаємної торгівлі країн-партнерів показано на рис. 3.1.

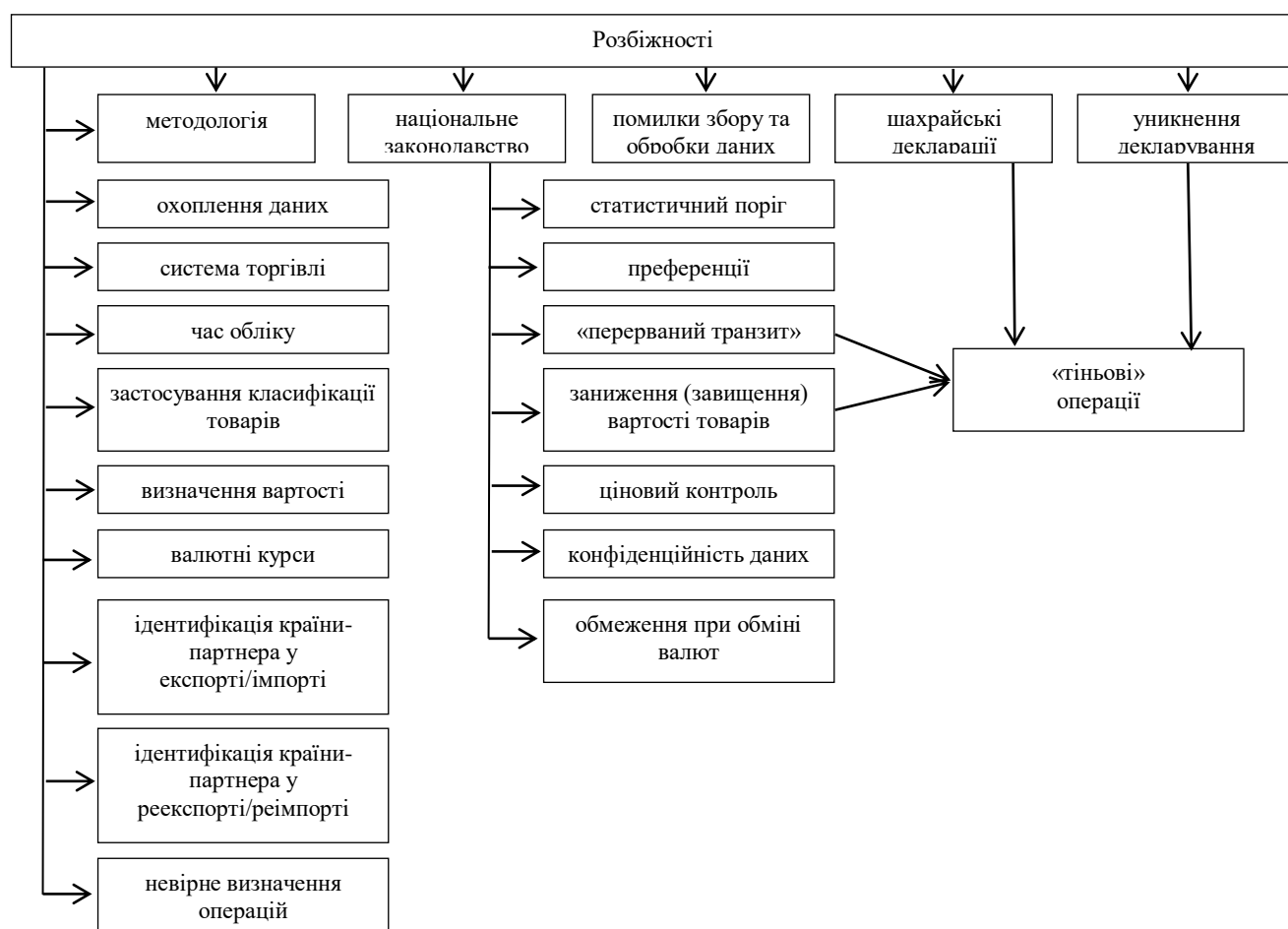

Рисунок 3.1 - Основні методологічні причини розбіжностей у даних митної статистики взаємної торгівлі країн-партнерів [36].

Ведення митної статистики відбувається за методологією, яка прописана в Митному кодексі України і забезпечує порівняння даних митної статистики

зовнішньої торгівлі України з статистичними даними інших держав. Проаналізувавши причини розбіжностей статистичних даних зовнішньої торгівлі з певними міжнародними країнами, ми маємо можливість збільшити достовірність та якість статистичної інформації, удосконаливши методологічні принципи її формування [18].

При використанні одних і тих же методологічних принципів митними та статистичними адміністраціями різних країн при формуванні показників зовнішньої торгівлі товарами, надається можливість реалізувати їх «дзеркальне» порівняння, тобто застосувати методи «дзеркальної статистики».

Розглянемо етапи зіставлення статистичних даних за обсягами зовнішньоторговельних оборотів методом «дзеркальної статистики» (рис. 3.2).

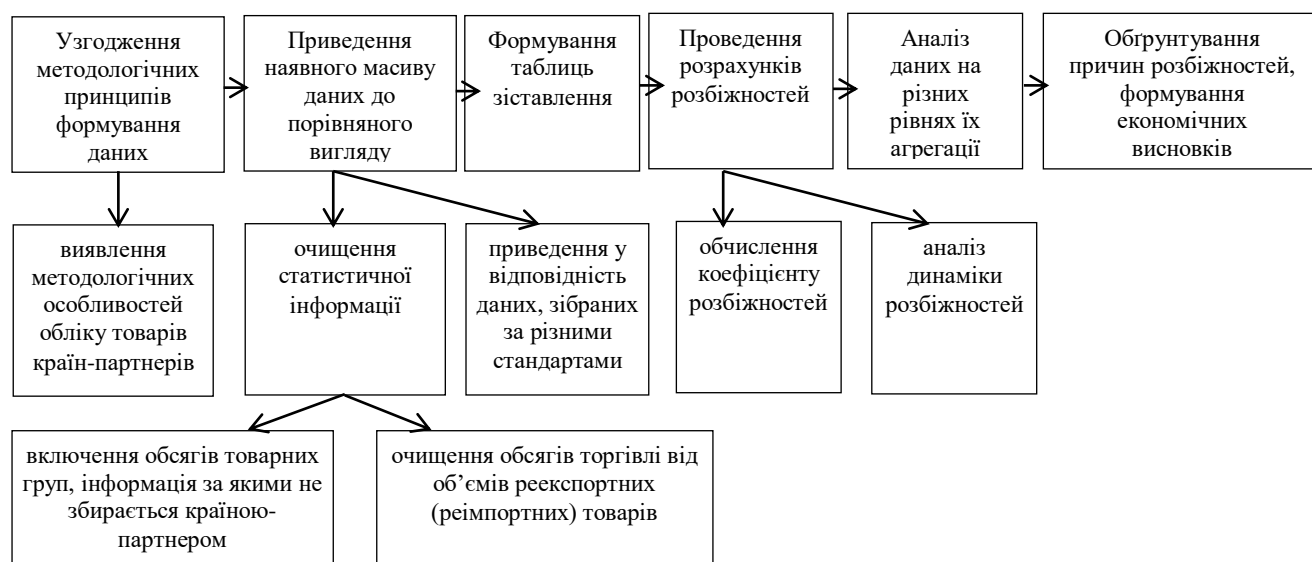

Рисунок 3.2 - Основні етапи проведення зіставлення даних країн- партнерів методом «дзеркальної статистики»

При аналізі причин розбіжностей між імпортом України та експортом країн- контрагентів необхідно враховувати наступні моменти:

1. У митній статистиці не достатньо організовано облік міжнародних поштових відправлень, хоча ця стаття невеликою мірою впливає на розбіжності між імпортом України та експортом країн-контрагентів.

2. Значна частина розбіжностей викликана різними підходами до обліку в

митній статистиці зовнішньої торгівлі транспортних засобів, що ввозяться фізичними особами. У деяких країнах вивіз автомобілів фізичними особами включається в повний обсяг експорту [36].

На розбіжності даних впливає і те, що не повною мірою враховуються коригування митної вартості і митних платежів, які на дату випуску офіційних публікацій ще не прийняті остаточними. Однією з причин розбіжностей є ввезення гуманітарної допомоги, лізинг тимчасове ввезення товарів та послуг на митну територію України. Багато країн-партнерів враховують ці товари як експорт.

Статистичне спостереження за зовнішньоекономічною діяльністю підприємств і організацій зосереджено в митних органах. Проте в них ведеться облік зовнішньоекономічної діяльності всіх юридичних і фізичних осіб, які декларують вантажі на митницях, що не виражає фактичні дані про експортно-імпорتنі операції підприємств і організацій на районному, обласному рівні.

Інформаційні ресурси формуються шляхом створення баз статистичних даних регіонального, обласного та районного рівнів на основі каталогу статистичних показників, а також розробки програмних продуктів. Тим самим досягається скорочення термінів подання статистичних матеріалів користувачам і, як наслідок цього, - підвищення оперативності прийняття управлінських рішень.

Узагальнюючи викладений матеріал, робимо висновок про існування ряду проблем, які впливають на вимірювання зовнішньої торгівлі країни а саме:

1. Проблема співставності даних. Для порівнянності даних використовують кілька класифікацій. Проте, при одержанні даних з різних обстежень, при зіставленні можуть кардинально методологічно відрізнятися. Адже принципи, які покладені в основу класифікацій, можуть бути різні: призначення товару, виробничо-технічні ознаки, тощо.

2. Проблема вимірюваності. При вимірюванні обсягів експорту та імпорту застосовують вартісні, натуральні або трудові одиниці. Така несумісність одиниць вимірювання спричиняє значні труднощі при вимірюванні показників зовнішньої

торгівлі країни. Адже невелика похибка може призвести до неправильного ведення зовнішньоторговельної політики держави» [19].

По суті багаточисельні випадки неточностей у митній статистиці України стосуються, переважно найбільш важливих товарних позицій експорту та імпорту держави. Державна політика в галузі статистики націлена на створення єдиної системи обліку і статистики, на окреслення змісту і сутності статистичного аналізу на всій території України. Основним змістом діяльності органів статистики при веденні інформаційної системи полягає в одержанні вірогідної статистичної інформації про соціальний та економічний розвиток України та хід економічних реформ.

3.2. Підвищення кваліфікації кола стейкхолдерів митної статистики зовнішньої торгівлі на базі практик ЄС

Сучасні виклики, пов'язані з війною, вимагають від державних установ та організацій адаптації до нових умов. Зокрема, це стосується системи навчання та перепідготовки кадрів, яка повинна бути гнучкою, ефективною та швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. У цей період важливо забезпечити безперервний професійний розвиток фахівців, оскільки їхня готовність до виконання обов'язків безпосередньо впливає на стабільність і безпеку країни [18].

Система професійного навчання митних службовців є основою ефективного функціонування митних органів та забезпечення їхньої готовності до виконання завдань у сучасних умовах. Оскільки митна діяльність постійно еволюціонує, навчальні програми повинні бути адаптовані до нових реалій. Рекомендації щодо цього:

1. Аналіз актуальних потреб. Регулярний моніторинг змін у митному законодавстві, міжнародних угодах та нових тенденціях у митному контролі. Важливо проводити опитування серед працівників митниці для виявлення їхніх навчальних потреб.

2. Оновлення змісту навчальних програм. Включення до програм нових тем, таких як управління ризиками, сучасні технології в митній діяльності, а також питання кібербезпеки. Навчальні програми повинні відображати актуальні проблеми та виклики, з якими стикаються митники.

3. Гнучкість навчальних планів. Впровадження модульної системи навчання, яка дозволяє службовцям обирати теми та напрямки, що найбільше відповідають їхнім потребам та інтересам. Це підвищить мотивацію до навчання та ефективність засвоєння матеріалу [21].

Інноваційні методи навчання можуть суттєво підвищити якість підготовки митників, у зв'язку з цим потрібно впроваджувати: Інтерактивні навчальні методи. Впровадження ділових ігор, кейсметодів та семінарів, які дозволяють працівникам взаємодіяти між собою, обмінюватись досвідом та знаходити рішення у складних ситуаціях. Це сприятиме розвитку критичного мислення та навичок командної роботи.

2. Використання електронного навчання. Розробка онлайн-курсів та платформ для самоосвіти, які дозволять митникам навчатися у зручний для них час. Це також допоможе забезпечити доступ до актуальних навчальних матеріалів, навіть у віддалених регіонах. 3. Залучення практиків: Організація лекцій та тренінгів за участю досвідчених митників, експертів з міжнародних організацій та представників бізнесу. Це дозволить слухачам отримати практичний досвід та краще зрозуміти реалії митної діяльності [16].

Мотивація є ключовим фактором у навчанні. Для забезпечення зростання професійного розвитку митників потрібно створити та підтримувати систему мотивації, а саме створити:

1. Систему заохочень. Введення системи винагород для працівників, які успішно проходять навчання. Це можуть бути премії, можливість кар'єрного росту або участь у міжнародних конференціях.

2. Персоналізований підхід. Визначення індивідуальних планів розвитку для кожного митника, враховуючи їхні сильні сторони та області

для покращення. Це дозволить кожному співробітнику відчувати свою значимість у колективі.

3. Відкритий діалог. Проведення регулярних зустрічей, на яких працівники можуть висловлювати свої думки та пропозиції щодо навчального процесу. Це сприятиме створенню атмосфери співпраці та взаємопідтримки [34].

Запровадження системи постійного навчання та перепідготовки потребує врахування ряду ключових компонентів:

1. Аналіз потреб у навчанні. Необхідно регулярно проводити аналіз навчальних потреб співробітників. Це може бути здійснено через опитування, інтерв'ю, а також вивчення результатів діяльності працівників.

2. Розробка навчальних програм. На основі виявлених потреб розробляються відповідні навчальні програми. Вони повинні бути гнучкими та адаптованими до змін у середовищі. Програми можуть включати як теоретичні, так і практичні елементи.

3. Використання сучасних методів навчання. Систему навчання слід доповнити інноваційними методами, такими як дистанційне навчання, інтерактивні заняття, тренінги та воркшопи. Це підвищить ефективність навчання та залученість працівників.

4. Залучення експертів. Співпраця з професіоналами та експертами, які мають досвід роботи в умовах війни, дозволить підвищити якість навчальних програм та забезпечити їх практичну орієнтацію [26].

Важливою складовою системи постійного навчання є психологічна підтримка працівників. Це може включати:

1. Психологічні тренінги. Включення до навчальних програм тренінгів з управління стресом, розвитку емоційного інтелекту та навичок командної роботи. Це допоможе працівникам впоратися з емоційними навантаженнями, що виникають під час війни.

2. Індивідуальна психологічна підтримка. Забезпечення можливості для співробітників звертатися за індивідуальною психологічною допомогою. Це може бути організовано через співпрацю з фахівцями в цій області.

3. Групові заходи. Організація групових заходів, що сприяють згуртуванню колективу, обміну досвідом і емоційній підтримці. Такі заходи можуть включати обговорення, семінари та колективні тренінги [38].

Підвищення кваліфікації кола стейкхолдерів митної статистики зовнішньої торгівлі на базі практики ЄС на рис. 3.3.

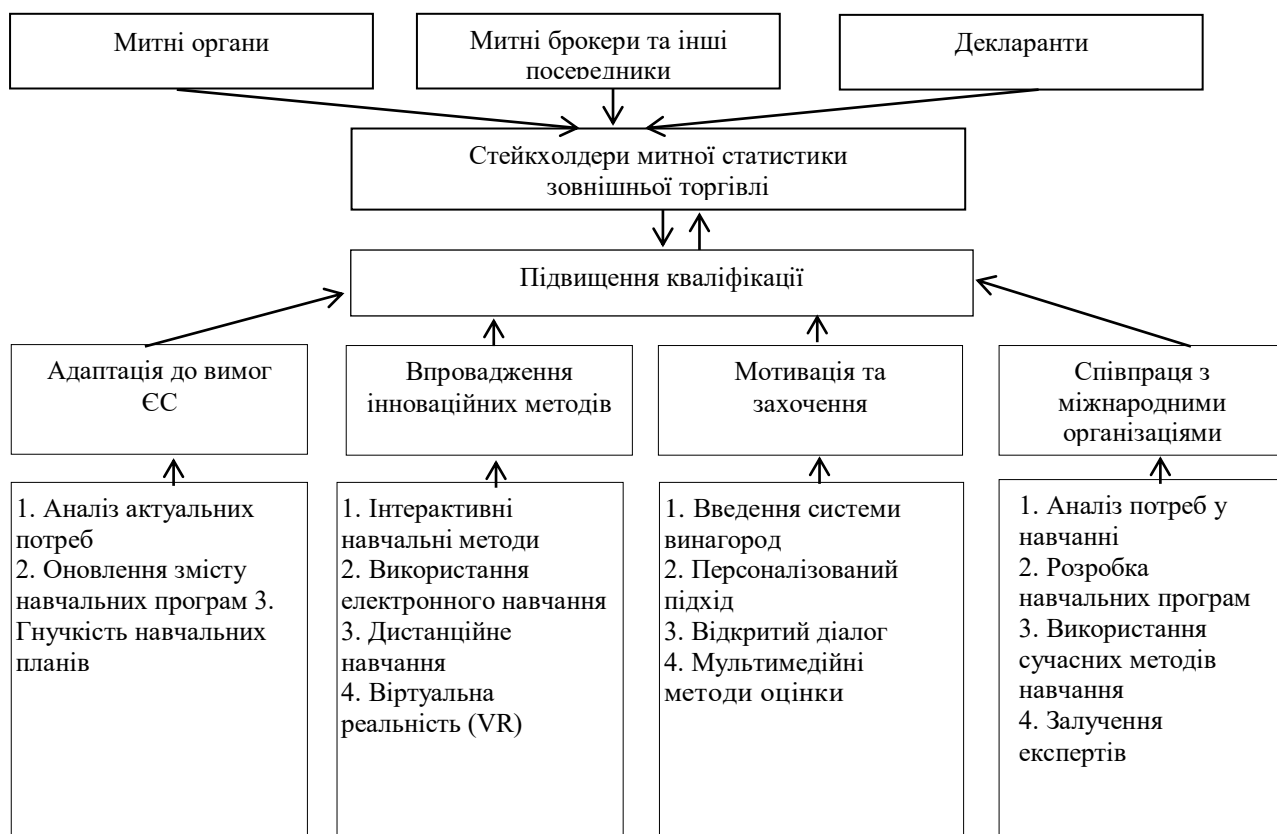

Рисунок 3.3 - Підвищення кваліфікації кола стейкхолдерів митної статистики зовнішньої торгівлі на базі практики ЄС

Отже, підготовка та підвищення кваліфікації стейкхолдерів митної статистики зовнішньої торгівлі є надзвичайно важливим елементом ефективного функціонування митної справи в Україні на шляху до ЄС.

Розвиток технологій, міжнародне співробітництво та вдосконалення навчальних програм допоможуть забезпечити високу якість підготовки та оперативність виконання стейкхолдерами своїх обов'язків.

Запропоновані рекомендації, що стосуються вдосконалення навчальних програм, використання сучасних методів навчання, підвищення мотивації, системи оцінки знань та співпраці з міжнародними організаціями, можуть суттєво підвищити якість підготовки митників. Впровадження цих заходів сприятиме не лише підвищенню професійних компетенцій стейкхолдерів митної статистики, а й зміцненню митної системи України в цілому [38].

Запровадження системи постійного навчання та перепідготовки в умовах війни є важливим кроком для забезпечення готовності кадрів до виконання складних завдань. Актуальність навчання, використання сучасних технологій, психологічна підтримка працівників та оцінка ефективності навчання є ключовими аспектами, які сприятимуть успішній реалізації цієї системи в сфері митної безпеки України.

3.3. Використання сучасних технологій оптимізації митної статистики зовнішньої торгівлі на шляху до ЄС

Діяльність суб'єктів господарювання в сфері митної статистики зовнішньої торгівлі збільшує навантаження на працівників державних органів, що контролюють переміщення товарів через митний кордон. Для забезпечення ефективного митного контролю на засадах оптимізації митної статистики на шляху до ЄС доцільно використовувати різноманітні види технічних засобів, що дає змогу запобігти незаконному переміщенню різноманітних товарів через митний кордон. Для структурування заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання технологій оптимізації митної статистики зовнішньої торгівлі (ТОМСЗТ), ми пропонуємо використовувати метод побудови «дерева

цілей», який дозволить більш чітко диференціювати заходи та охопить різні аспекти митного контролю.

Інформаційний елемент забезпечення функціонування ТОМСЗТ пропонуємо подати у вигляді підзавдання: формування інформаційної бази для використання ТОМСЗТ. У свою чергу, пропонуємо забезпечити колективу передумови для забезпечення ефективності використання ТОМСЗТ у вигляді максимальної реалізації трудового потенціалу працівників Держмитслужби.

Технічні передумови забезпечення ефективності митної статистики зовнішньої торгівлі із застосуванням технічних засобів можна представити у вигляді підзавдання «підвищення рівня технічної оснащеності митниці Держмитслужби». Відповідно до вищевикладеного можна виділити такі блоки – функціональні напрямки підвищення ефективності технічних засобів під час митного контролю: 1) юридичний; 2) фінансовий; 3) організаційний; 4) кадровий; 5) технічний; 6) інформаційний.

Заходи різних напрямків відрізняються складністю, рівнем виконання, терміном виконання. Фінансові заходи є найменш актуальними для управлінських рішень Держмитслужби, оскільки залежать від фінансових можливостей держави та пріоритетності фінансування потреб суспільства в певний період часу. Отже, для покращення фінансування потреб Держмитслужби у ТОМСЗТ під час здійснення митного контролю може бути використане обґрунтування витрат на придбання технічних засобів з урахуванням кількох факторів; придбання більш універсальних технічних засобів для зниження витрат на придбання таких же технічних засобів у межах Держмитслужби з дотриманням вимог законодавства про державні закупівлі. Аналіз нормативного забезпечення використання ТОМСЗТ органами Держмитслужби проілюстрував наявність недоліків у нормативно-правовому регулюванні цієї діяльності, усунення яких дасть змогу підвищити ефективність його використання [23; 28].

Причиною невикористання технічних засобів під час митного контролю статистики зовнішньої торгівлі, як правило, є невиконання вимог, особливо у випадках, коли окремі зовнішньоекономічні операції за результатами аналізу

ризиків належать до категорії «обов'язкових». З огляду на це, вдосконалення технічного оснащення під час митного контролю може бути досягнуто не лише шляхом придбання нового обладнання, а й за рахунок ефективної системи профілактичних робіт та ремонту.

Підвищення ефективності ТОМСЗТ може бути досягнуто шляхом впровадження управлінських заходів, у тому числі методичних, які спрямовані на підвищення рівня контролю технічних засобів, що використовуються при здійсненні митного контролю митниці Держмитслужби:

1) уточнення використовуваного в нормативно-правових актах понятійного апарату для виправлення неточностей і суперечностей, зокрема щодо термінів «технічні засоби митного контролю», «технічні системи митної статистики», «митне обладнання»;

2) визначення класифікаційних ознак та їх видів, закріплення угруповань технічних засобів у відповідних методичних рекомендаціях, зокрема щодо використання угруповань у звітах митниці Держмитслужби. Це дозволить оптимізувати та структурувати набір інформації, що надходить від митниці Держмитслужби;

3) розробка рекомендацій щодо розрахунку ефективності використання технічних засобів, що використовуються при здійсненні митного контролю статистики зовнішньої торгівлі [29].

Основним завданням, яке стоїть перед українськими митними органами на найближчий час, є створення митних органів європейського зразка, перехід на міжнародні стандарти митного контролю шляхом його спрощення, адаптація до міжнародних конвенцій з метою створення сприятливих умов для зовнішнього зростання економічної діяльності. торгівля товарами та послугами.

Декомпозиція блоків і параметрів забезпечення ефективності митної статистики зовнішньої торгівлі із застосуванням технічних засобів запропонована нами на рис. 3.4.

- 1) автоматизація та інтеграція системи аналізу ризиків в автоматизовані системи митного оформлення
- 2) створення комплексних систем захисту інформації на базі типових рішень та ключового відомчого центру сертифікації Держмитслужби.
- 3) запровадження електронного цифрового підпису для посадових осіб митниці
- 4) створення системи електронного документообігу та електронного декларування
- 5) модернізація Єдиної автоматизованої інформаційної системи Держмитслужби та баз даних для забезпечення цілісності, достовірності, актуальності та доступності інформації
- 6) удосконалення механізму доступу до інформаційних ресурсів органів державної влади
- 7) зміни в системі накопичення статистичних показників для формування бази даних таких показників
- 8) удосконалення функціональних підсистем Єдиної автоматизованої інформаційної системи Держмитслужби для автоматизації діяльності
- 9) організація каналів зв'язку між митними управліннями різних рівнів із застосуванням сучасних технологій передачі даних
- 10) організація міжнародних каналів зв'язку для виконання угод про обмін інформацією
- 11) створення системи телефонного зв'язку та системи передачі відеозображення в межах відомчої телекомунікаційної мережі на основі сучасних технологічних рішень
- 12) оснащення митних органів новітніми засобами обробки та передачі інформації
- 13) створення сучасних локальних мереж у митних органах
- 14) комплексне впровадження криптографічного та технічного захисту інформації, ідентифікації та аутентифікації користувачів
- 15) захист інформації від несанкціонованого та неконтрольованого знання, модифікації, знищення, копіювання та поширення
- 16) обов'язкова автоматична реєстрація результатів ідентифікації та аутентифікації користувачів, позбавлення користувачів доступу до інформації та її обробки, результатів перевірки цілісності інформації. Безпека

Рисунок 3.4 - Декомпозиція блоків і параметрів забезпечення ефективності митної статистики зовнішньої торгівлі із застосуванням технічних засобів

Виходячи з можливостей сучасних інформаційних систем необхідно взяти таких заходів:

4) сформувати набори даних, необхідних для управління використаними технічними засобами, з урахуванням рекомендацій щодо оцінки ефективності їх використання;

5) розробити шаблони електронної звітності для структурних підрозділів Держмитслужби з метою універсалізації інформації та мінімізації впливу суб'єктивних факторів під час її заповнення;

б) передбачити можливість консолідації інформації про технічні ресурси у суміжних сферах діяльності органів Держмитслужби [39-43].

Поряд з тим, митний контроль статистики зовнішньої торгівлі є маловивченим видом державного контролю У митному законодавстві та митній практиці процедурам митного контролю не приділяється належної уваги, необгрунтовано вважається, що їх чітке визначення та закріплення в нормативно-правових актах не має суттєвого значення. Це пов'язано з відсутністю належних теоретичних розробок та нормативно визначених загальних процедур митного контролю статистики зовнішньої торгівлі та їх вибору.

Висновки до третього розділу

1. Запропоновано впровадження нових методів збору та аналізу даних митної статистики зовнішньої торгівлі на шляху до ЄС за методологією, яка прописана в Митному кодексі України і забезпечує порівняння даних митної статистики зовнішньої торгівлі України з статистичними даними інших держав.

2. Проаналізувавши причини розбіжностей статистичних даних зовнішньої торгівлі з певними країнами, обгрунтовано доцільність застосування єдиних методологічних принципів митними та статистичними адміністраціями різних країн при формуванні показників зовнішньої торгівлі товарами, що надасть можливість реалізувати їх «дзеркальне» порівняння, тобто застосувати методи «дзеркальної статистики» за обсягами зовнішньоторговельних оборотів.

3. Для поліпшення процесу ведення митної статистики органам ДМСУ необхідно враховувати порядок ведення митної статистики зарубіжних держав.

При цьому основним напрямом щодо підвищення точності одержання статистичних даних зовнішньої торгівлі є проведення звірок про такі обсяги з основними країнами-контрагентами.

4. Розкриті проблеми у процесі підготовки митних службовців у період воєнного стану, у результаті чого зазначимо, що підготовка митних службовців в умовах воєнного стану є складним і багатогранним процесом, що потребує термінових змін та адаптацій. Визначені проблеми, такі як безпека навчального процесу, втрата фахівців, адаптація навчальних програм, обмеження ресурсів та виклики цифровізації, вимагають системного підходу та оперативних рішень.

5. Розроблено рамкові засади підвищення кваліфікації кола стейкхолдерів митної статистики зовнішньої торгівлі серед митників, брокерів та декларантів на базі практик ЄС, що передбачає такі блоки як: адаптація знань до вимог ЄС, впровадження інноваційних методів навчання, система мотивацій та заохочень, а також співпраця з міжнародними організаціями в освоєнні змін.

6. Доведено, що запровадження системи постійного навчання та перепідготовки в умовах війни є важливим кроком для забезпечення готовності стейкхолдерів митної статистики зовнішньої торгівлі до виконання складних завдань.

7. Обґрунтовано, що для забезпечення ефективного митного контролю на засадах оптимізації митної статистики на шляху до ЄС доцільно використовувати різноманітні види технічних засобів, що надає змогу запобігти незаконному переміщенню різноманітних товарів через митний кордон.

8. Запропоновано декомпозицію блоків і параметрів забезпечення ефективності митної статистики зовнішньої торгівлі із застосуванням технічних засобів включаючи такі функціональні напрямки підвищення ефективності технічних засобів під час митного контролю: 1) юридичний; 2) фінансовий; 3) організаційний; 4) кадровий; 5) технічний; 6) інформаційний.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі запропоновано та обґрунтовано теоретичні, методичні і наукові засади оптимізації митної статистики в Україні на шляху до ЄС. Результати дослідження зводяться до такого:

1. Митна статистика є складовою частиною загальнодержавної системи статистичного обліку і звітності та поділяється на митну статистику зовнішньої торгівлі та спеціальну митну статистику.

2. Основним джерелом ведення митної статистики є митна декларація, при цьому основним джерелом інформації для встановлення статистичної вартості у митній декларації є дані про митну вартість, яка розраховується відповідно до одного чи іншого товару митними органами, з дотриманням національного законодавства і інших відповідних нормативно-правових актів.

3. Статистичні дані з зовнішньої торгівлі товарами надходять до Держстату з Державної митної служби за допомогою форм статистичної звітності по експорту-імпорту товарів № 5-ЗЕЗ, № 9-ЗЕЗ, № 14-ЗЕЗ дані уточнюються і спрямовуються для подальшої обробки.

4. Статистичні дані країн відрізняються за змістом, показниками, методикою їх розрахунків, тлумаченням об'єкта статистичного спостереження, періодами і моментом спостереження, одиницями виміру. На даний момент збір і підготовка даних з митної статистики зовнішньої торгівлі товарами та послугами в Україні провадиться на підставі Законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про державну статистику», Про «Митний тариф України» та Митного кодексу.

5. Основною класифікацією, яку використовують статистичні органи України, є УКТ ЗЕД. Веде УКТ ЗЕД – Державна митна служба України. Державною митною службою України були створені Єдина автоматизована інформаційна система митних органів, а також багатофункціональна комплексна система «Електронна митниця», що значно полегшили роботу по збору та обробці даних митної статистики.

6. Аналіз даних митної статистики зовнішньої торгівлі товарами показав, що протягом аналізованого періоду, вартісні обсяги міжнародних торгових операцій мали тенденцію до збільшення. Це пояснюється адаптацією української економіки до умов війни та санкційних режимів, а також спрощенням митних процедур на підставі двосторонньої угоди з ЄС.

7. За результатами проведених розрахунків виявлено, що з країн ЄС Україна отримує товарів на 13,1 % більше, ніж офіційний експорт ЄС. Офіційно зареєстрований експорт України відрізняється від отриманого ЄС на 14,8 %. Польща експортує до України на 7,6 % більше, ніж офіційний експорт Польщі. Загальний експорт України відрізняється від імпорту Польщі на 27,9 %. Загальні розходження між експортом Словаччини та імпортом України становлять 16,5 %. Натомість український експорт до Словаччини на 31,6 % більше, ніж імпорт товарів. Щодо даних взаємної торгівлі між Україною та Угорщиною, а точніше, експорту Угорщини і, відповідно, імпорту України, Угорщина надсилає до України на 45,9 % більше товарів, ніж ми отримуємо. Український експорт товарів до Угорщини на 9,6 % більше, ніж це зафіксовано в статистичних органах Угорщини.

8. Проаналізувавши причини розбіжностей статистичних даних зовнішньої торгівлі з певними країнами, обґрунтовано доцільність застосування єдиних методологічних принципів митними та статистичними адміністраціями різних країн при формуванні показників зовнішньої торгівлі товарами, що надасть можливість реалізувати їх «дзеркальне» порівняння, тобто застосувати методи «дзеркальної статистики» за обсягами зовнішньоторговельних оборотів.

9. Для поліпшення процесу ведення митної статистики органам ДМСУ необхідно враховувати порядок ведення митної статистики зарубіжних держав. Хоча усі держави притримуються певної міжнародної методики ведення статистики зовнішньої торгівлі і далі існують певні неточності в статистичних даних різних держав світу. При цьому основним напрямом щодо підвищення точності одержання статистичних даних зовнішньої торгівлі є проведення звірок про такі обсяги з основними країнами-контрагентами.

10. Розроблено рамкові засади підвищення кваліфікації кола стейкхолдерів митної статистики зовнішньої торгівлі серед митників, брокерів та декларантів на базі практик ЄС, що передбачає такі блоки як: адаптація знань до вимог ЄС, впровадження інноваційних методів навчання, система мотивацій та заохочень, а також співпраця з міжнародними організаціями в освоєнні змін.

11. Доведено, що запровадження системи постійного навчання та перепідготовки в умовах війни є важливим кроком для забезпечення готовності стейкхолдерів митної статистики зовнішньої торгівлі до виконання складних завдань.

12. Обґрунтовано, що для забезпечення ефективного митного контролю на засадах оптимізації митної статистики на шляху до ЄС доцільно використовувати різноманітні види технічних засобів, що надає змогу запобігти незаконному переміщенню різноманітних товарів через митний кордон, та запропоновано декомпозицію блоків і параметрів забезпечення ефективності митної статистики зовнішньої торгівлі із застосуванням технічних засобів.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Закон України від 16.04.1991 р. №959-ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [ttp://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12).
2. Закон України від 24.03.2022 № 2142-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove/77318.html>
3. Закон України від 19.10.2022 р. № 2697-ІХ «Про Митний тариф України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/584-18>.
4. Митний кодекс України: Кодекс України від 13.03.2012 р. № 4485-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
5. Єдина методологія митної статистики зовнішньої торгівлі держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, затверджена Рішенням Ради голів урядів СНД від 20 листопада 2013 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_434#Texto.
6. Концепція створення Єдиної автоматизованої інформаційної системи Державної митної служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/160062996>.
7. Положення про Департамент митних інформаційних технологій та статистики Державної митної служби України: Наказ Державної митної служби України 04.04.2011 № 273 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakononline.com.ua/documents/show/72500__535663
8. Про затвердження Методології формування даних митної статистики зовнішньої торгівлі України: Наказ Держмитслужби від 08.06.2022 № 235 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya>
9. Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну

систему митних органів, порядок і умови застосування її систем: Наказ ДМС України від 19.05.2023 р. № 1341. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1132-23#Text>

10. Про порядок ведення спеціальної митної статистики: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2002 р. № 1865. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp021865? =2003_01_18.

11. Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. № 1236-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/KR081236>

12. Рішення про Єдину методологію митної статистики зовнішньої торгівлі держав - учасниць Співдружності Незалежних Держав від 09.12.1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_434

13. Артаманова Г. Зовнішня торгівля України з ЄС: можливості та виклики / Г. Артаманова // Журнал європейської економіки. - 2020. - № 3 (7). - С. 283 – 295.

14. Бабірад-Лазунін В. Методичні засади митної статистики правопорушень / В. Бабірад-Лазунін // Вісник КНЕУ. Економіка. -2021. - № 4(157). - С.11-17.

15. Батракова Т. І. Сучасний стан зовнішньої торгівлі України в умовах економічної нестабільності / Т. І. Батракова, С. С. Фоменко // Цифрова економіка і економічна безпека. - 2022. - Вип.4 (04). - С.56-62.

16. Батченко Л. Європейський досвід управління митними ризиками / Л. Батченко, М. Ковальова // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія. - 2015. - № 6 (226). – С. 220-223.

17. Бережнюк І. Г. Систематизація класифікаційних ознак митних ризиків / І. Г. Бережнюк, О. В. Джумурат // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер: Економіка. - 2013. - Вип. 4. - С. 85-89.

18. Бережнюк І.Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: моногр. Дніпропетровськ: АМС України, - 2009. - 543 с.

19. Біленець Д. А. Міжнародне митне співробітництво: територіальні аспекти / Д. А. Біленець // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». - 2013. - Вип. 1. - С. 71-83.

20. Білуха М. Т. Митний контроль: організація і методологія / М. Т. Білуха, Т. В. Микитенко // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). - 2014. - № 1(64). - С. 181–187.

21. Білуха М. Т. Теоретико-методичні аспекти митного контролю / М. Т. Білуха, Т. В. Микитенко // Бухгалтерський облік і аудит. - 2013. - № 9. - С. 16-22.

22. Бобрижна Г. В. Аналіз зарубіжного досвіду управління митними ризиками в системі гарантування економічної безпеки держави / Г. В. Бобрижна // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Державне управління». - 2012. - № 1 (6). - С. 138-145.

23. Бойко Х. Напрями адаптації митної політики України до норм ЄС / Х. Бойко // Управління інноваційними процесами в економічній системі України. - 2014. - №11. - С. 21-22.

24. Булана В. В. Система управління ризиками в митній сфері: сутність та базові принципи / В. В. Булана, А. І. Брендак, С. А. Попель // Митна безпека. - 2013. - № 2. - С. 11-16.

25. Булана В. В. Управління ризиками в митній справі: сучасне бачення / В. В. Булана // Вісник Академії митної служби України. Серія: Державне управління. - 2012. - № 1. - С. 160–169.

26. Войцещук А. Д. Інституційні зміни управління митними ризиками в Україні / А. Д. Войцещук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2016. - Вип. 3. - С. 15-21.

27. Волошин В. І. Боротьба з контрабандою на прикордонних територіях як інструмент зміцнення економічної безпеки держави / В. І. Волошин // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2014. - Вип. 4. - С. 56-63.

28. Гавловська Н. І. Вплив митних органів на економічну безпеку держави / Н. І. Гавловська, О.В. Осадчук, Є. М. Рудніченко // Митна безпека. - 2011. - № 1-2. - С.52-56.

29. Годованець О.В. Митний контроль: сутність та економічний зміст / О. В. Годованець // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. - 2016. - Вип. 20, ч. 1. - С. 159-163.

30. Григорова-Беренда Л. І. Торговельна політика та зовнішня торгівля Європейського Союзу / Л. І. Григорова-Беренда, К. О. Каверіна // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносин. Економіка. Країнознавство. Туризм». - 2022. - № 16. - С. 6–15.

31. Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі : навч. посіб. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, - 2016. - 136 с.

32. Груба Г. І. Методологічні підходи до контролю в сфері державного управління / Г. І. Груба // Ефективна економіка. - 2011. - №7. – С. 15-18

33. Губа М. О. Митна та податкова складові економічної безпеки держави / М. О. Губа // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. - 2011. - Вип. 3. - С. 119-125.

34. Губа М. О. Місце митної безпеки держави серед основних складових її забезпечення / М. О. Губа // Бізнес Інформ. - 2014. - № 11. - С. 19-23.

35. Дзюбановська Н. В. Проблеми вимірювання зовнішньої торгівлі країни / Н. В. Дзюбановська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. - 2016. – Вип. 19, Ч. 1. - С.22-25.

36. Дьяченко О.В. Теоретико-методичні підходи проведення зіставлення даних у статистиці зовнішньої торгівлі товарами [Текст] : дис... канд. екон. наук: 08.00.10 / О. В. Дьяченко; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. - К., 2008. – с. 211.

37. Ермаченко В. Є, Лібунська С. Г. Облік і техніка зовнішньоекономічної діяльності : [навч. посіб.]. Х. Інжек, - 2021. - 500 с.

38. Квеліашвілі І. М. Стратегії як основний механізм управління змінами при здійсненні митної справи: зарубіжний досвід / І. М. Квеліашвілі // Інвестиції: практика та досвід. - 2016. - № 6. - С. 104 – 109.

39. Кулицький С. Зовнішня торгівля України: стан, проблеми й перспективи / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. - 2018. - № 10. -

С. 39-52

40. Кулицький С. Питання трансформації української зовнішньої торгівлі на сучасному етапі / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. - 2015. - № 23. - С. 49–59.

41. Мазаракі А. А., Мельник Т. М., Іксарова Н. О. та ін. Зовнішня торгівля України : XXI століття : монографія / за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, - 2016. - 600 с.

42. Мельник Т. М. Нетарифний протекціонізм у країнах ЄС та Україні / Т. М. Мельник, К. С. Пугачевська // Бізнес Інформ. - 2014. - № 1. - С. 20-27.

43. Милашко О. Г. Статистичне дослідження стану та розвитку зовнішньої торгівлі України / О. Г. Милашко // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет. - 2021. - № 1 (76). - С. 191–202.

44. Митна статистика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Вишневецька. - К. : Професіонал, 2023. - 352 с.

45. Митна статистика України : статист. довід. / П. В. Пашко [та ін.] ; Держ. фіск. служба України, Ун-т держ. фіск. служби України. - Ірпінь : Ун-т держ. фіск. служби України, 2017. - 422 с.

46. Міценко Н. Г. Залежність економіки України від зовнішньої торгівлі: тенденції зміни індикаторів / Н. Г. Міценко, Б. І. Кабаці, А. О. Федоренко // Економічні науки. - 2021. - № 62. - С. 12–21.

47. Охота В. І. Лібералізм та протекціонізм в умовах необхідності забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки / В. І. Охота // Економіка та регіон. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. - 2015. - №4 (27). - С. 15-22.

48. Підгорний А.З., Милашко О.Г., Русева О.П. Міжнародна статистика: [навчальний посібник]. Одеса: ОНЕУ. - 2012. - 162 с.

49. Попова Ю. М. Інформаційно-аналітичні аспекти статистики зовнішньоекономічної діяльності / Ю. М. Попова, Ю. О. Гученко // Економіка і суспільство. - 2017. - Вип. 8. - С. 84-88.

50. Рахман М. С. Дослідження основних показників зовнішньої торгівлі України / М. С. Рахман, Є. А. Штих // Приазовський економічний вісник. - 2019. – Вип. 5(16). - С. 384–389.

51. Рокоча В. В., Алькема В. Г., Терехов В. І. та ін. Міжнародна торгівельна діяльність : підруч. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», - 2018. - 698 с.

52. Соколовська О. М. Проблеми зовнішньої торгівлі України та її регіонів у контексті світової кризи / О. М. Соколовська // Вісник економічної науки України. - 2020. - № 1(38). - С. 97–102.

53. Тохтамиш Т. О. А. Аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами європейського союзу / Т. О. Тохтамиш, О. А. Ягольницький, М. А. Овчиннікова // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2018. - № 23. - С. 44–50.

54. Уманець Т.В. Економічна статистика: Навчальний посібник. К. Знання, - 2009. – 239 с.

55. Чайковська В. В. Спеціалізовані напрями модернізації зовнішньоекономічного законодавства України відповідно до Угоди про Асоціацію з Європейським союзом / В. В. Чайковська // Альманах міжнародного права. - 2015. - Вип. 8. - С. 55-64.

56. Чалапко Л. Д. Експортний потенціал України: проблеми і перспективи реалізації / Л. Д. Чалапко, Л. А. Перетятко, С. І. Козак // Науковий вісник НЛТУ України. - 2016. - Вип. 26.2. - С. 247-253.

57. Чентуков І. Ю. Торговельна політика Європейського Союзу в сучасних умовах / І. Ю. Чентуков // Вісник Маріупольського Державного університету. - 2015. - № 10. - С. 87-95.

58. Чернелевський Л.М., Соломчук Л.М., Перетятко М.В. Статистика: Підручник. К.: НУХТ, - 2012. - 207 с.

59. Юрченко К. Загальні принципи регулювання міжнародної торгівлі в рамках Світової організації торгівлі та підвищення загального економічного розвитку країн, що розвиваються / К. Юрченко // Підприємництво, господарство і

право. - 2014. - № 10. - С. 61–63.

60. Якубовська О. А. Протекціонізм і лібералізм у зовнішньоторговельних відносинах у процесі глобалізації економіки / О. А. Якубовська // Вісник Харківського національного ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., - 2011. - № 3. - С. 12-17.

61. Абрамова А., Савчук Т., Жаворонок А. Митні платежі як складова доходів державного бюджету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/76740>

62. Алавердян Л. М., Романенко О. В. Сучасні реалії та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7005>

63. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: підручник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/00000000/ekonomika/mitne_regulyuvannya_zovnishnoekonomichnoyi_diyalnosti_-_grebelnik_o_p.

64. Дуляба Н. І., Далик В. П. Розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної нестабільності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8358>

65. Експорт з України під час війни: як змінилась структура постачань української продукції за кордон. Економічна правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/10/24/692959>

66. Звіт про результати роботи Державної митної служби України за 2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/u-2022-rotsi-derzhmitsluzhba-pererakhuvala-do-derzhbiudzhetu-3008-mlrd-grn-chomu-ne-bilshe-1062>

67. Зовнішня торгівля України : стат. збірник / Державна служба статистики: сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

68. Легкоступ І. І., Сاینчук Н. В., Соколюк М. В. Митні платежі як складова формування дохідної частини державного бюджету України в умовах воєнного стану. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2564/2482>

69. Методологічні положення статистики зовнішньої торгівлі України товарами. Наказ Держкомстату 07.12.2006р. №588. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/ /2006/588/metod.htm>

70. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.gov.ua/>.

71. Мінфін. ВВП України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp>.

72. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору. Зовнішня торгівля. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

73. Офіційний сайт Державної казначейської служби. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua>.

74. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.org.ua>.

75. Офіційний сайт Держмитслужби. Статистика та реєстри. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri>

76. Система статистичних класифікаторів України. / Національні (державні) статистичні класифікатори. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/work/klass200n.htm>

77. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2023 році : стат. Збірник. Державна служба статистики : сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

78. У 2022 році Держмитслужба перерахувала до держбюджету 300,8 млрд грн: чому не більше? Офіційний сайт ДМСУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/u-2022-rotsi-bilshe-1062>

79. Щодо результатів роботи Держмитслужби у напрямку забезпечення надходжень митних платежів до державного бюджету. Офіційний сайт ДМСУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/u-2022-rotsiderzhmitsluzhba-pererakhuvala-do-derzhbiudzhetu-3008>

80. Dumanska I. NCTS as implementation of the European digital practice of common transit in Ukraine / I. Dumanska, A. Spivak. // Innovation and Sustainability. - № 4. - p. 60–70. <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.60.70>

81. Eurostat. Open Statistics. 2010–2024 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://bit.ly/3HbPmCE>

82. The Global Enabling Trade Report 2024. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://reports.weforum.org/2024/economyprofiles/#economy=UKR>.

ДОДАТКИ

Таблиця А.1 - Класифікації, що використовуються у митній статистиці зовнішньої торгівлі [76]

Назва	Основа	Формування груп	Використання	Структура
1	2	3	4	5
Гармонізована система (ГС)	Сукупність різних ознак товарів: походження; вид матеріалів, з якого вироблена продукція; призначення продукції; хімічний склад продукції	За принципом послідовності обробки продукції: сировина – напівфабрикати – готовий виріб	У митних тарифах	I-IV – сільськогосподарська продукція; V-VII – мінерали, хімічна і пов'язана з нею продукція; VIII-X – продукти тваринного походження; XI-XII – текстиль, взуття та головні убори; XIII-XV – вироби з каменю, гіпсу, цементу, азбесту, слюди та ін.; XVI – машини, механічне обладнання та електричне устаткування; XVII – автомобілі, літальні апарати, судна; XVIII – оптичні, фотографічні, кінематографічні інструменти; XIX – зброя та боєприпаси; XX і XXI – різноманітні промислові вироби (меблі, збірні будівлі)
Міжнародна статистична товарна класифікація (МСТК)	Характер товарів та матеріали, що використовувалися при їх виробництві	Ступінь переробки товарів	Розрахунок загальних індексів зовнішньої торгівлі	0 – харчові продукти та живі тварини; 1 – напої та тютюн; 2 – непродовольча сировина, крім палива; 3 – мінеральне паливо, мастило та аналогічні матеріали; 4 – тваринні та рослинні олії, жири та віск; 5 – хімічні речовини й аналогічна продукція; 6 – промислові товари, що класифікуються за типом матеріалів; 7 – машини і транспортне обладнання; 8 – різні готові вироби; 9 – товари та операції, не включені в інші категорії МСТК
Класифікація за широкими економічними категоріями (ШЕК)	Відповідність трьом основним класам товарів: капітальні інвестиції, проміжні товари, споживчі товари	За кінцевим призначенням товарів	Деталізований опис сировинних товарів, включених до ГС	1 – харчові продукти та напої; 2 – вихідні продукти для промисловості, не включені в інші категорії; 3 – паливо і мастила; 4 – капітальне обладнання і деталі до нього; 5 – транспортне обладнання, деталі та приладдя до нього; 6 – споживчі товари, не включені в інші категорії 7 – товари, не включені в інші категорії

продовження табл. А.1

1	2	3	4	5
Класифікація основної продукції (СРС)	Усі товари та послуги за походженням і природою продукту	Фізичні характеристики і внутрішня природа продуктів	Міжнародні зіставлення статистичних даних	<p>0 – продукція сільського господарства, лісового господарства та рибальства;</p> <p>1 – руди і мінерали; електроенергія, газ і вода;</p> <p>2 – продукти харчування, напої та тютюнові вироби; текстильні вироби; одяг і вироби зі шкіри;</p> <p>3 – інші транспортабельні товари, крім виробів з металу, машини і обладнання;</p> <p>4 – вироби з металу, машини і обладнання;</p> <p>5 – будівельні послуги;</p> <p>6 – торгові розподільчі послуги; послуги тимчасового проживання, громадського харчування, транспортні послуги;</p> <p>7 – фінансові і суміжні послуги;</p> <p>8 – комерційні і виробничі послуги;</p> <p>9 – комунальні, соціальні і персональні послуги.</p>
Міжнародна стандартна галузева класифікація усіх видів економічної діяльності (МСОК)	За структурою виробництва	Спосіб об'єднання видів економічної діяльності у межах виробничих одиниць	Набір категорій, видів економічної діяльності у межах виробничих одиниць	<p>A – 01,02 – сільське господарство, мисливство та лісництво; B – 05 – рибальство;</p> <p>C – 10-14 – гірничодобувна промисловість і розробка кар'єрів;</p> <p>D – 15-37 – обробна промисловість;</p> <p>E – 40,41 – електроенергія, газ та водопостачання;</p> <p>F – 45 – будівництво</p> <p>G – 50-52 – оптова та роздрібна торгівля; H – 55 – готелі та ресторани;</p> <p>I – 60-64 – транспорт, складське господарство та зв'язок;</p> <p>J – 65-67 – фінансове посередництво;</p> <p>K – 70-74 – операції з нерухомим майном;</p> <p>L – 75 – державне управління й оборона;</p> <p>M – 80 – освіта;</p> <p>N – 85 – охорона здоров'я та соціальні послуги;</p> <p>O – 90-93 – інші комунальні, соціальні та особисті послуги;</p> <p>P – 95-97 – діяльність приватних домогосподарств в якості роботодавців;</p> <p>Q – 99 – екстериторіальні організації та органи</p>

Таблиця Б.1 - Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами за 2024 рік [74]

Країна	Експорт			Імпорт			Сальдо
	млн дол США	у % до 2023	у % до загального обсягу	млн дол США	у % до 2023	у % до загального обсягу	
1	2	3	4	5	6	7	8
Усього	41733,1	115,3	100,0	70751,2	111,3	100,0	-29018,1
у тому числі							
Австрія	626,9	103,4	1,5	624,9	116,3	0,9	2,0
Азербайджан	216,9	110,5	0,5	273,6	99,4	0,4	-56,7
Бангладеш	208,6	98,9	0,5	182,3	134,0	0,3	26,3
Бельгія	854,4	238,0	2,0	674,0	101,6	1,0	180,4
Болгарія	1133,6	125,3	2,7	2360,1	106,2	3,3	-1226,5
Греція	409,2	158,9	1,0	2066,3	150,4	2,9	-1657,1
Данія	211,6	97,3	0,5	273,0	108,9	0,4	-61,5
Єгипет	1636,4	150,8	3,9	219,2	108,9	0,3	1417,2
Ізраїль	456,1	149,2	1,1	533,6	181,6	0,8	-77,5
Індія	991,2	182,6	2,4	1300,5	69,1	1,8	-309,3
Іспанія	2863,5	142,6	6,9	853,5	96,1	1,2	2009,9
Італія	1935,7	125,9	4,6	2575,8	113,1	3,6	-640,2
Казахстан	291,5	110,0	0,7	120,4	45,3	0,2	171,1
Канада	152,1	155,4	0,4	217,4	66,7	0,3	-65,2
Китай	2393,8	99,5	5,7	14363,3	137,5	20,3	-11969,5
Латвія	303,9	93,8	0,7	197,0	67,7	0,3	106,9
Литва	594,7	94,7	1,4	1194,4	91,9	1,7	-599,7
Ліван	412,1	172,1	1,0	8,4	138,0	0,0	403,7
Малайзія	111,1	92,4	0,3	316,6	109,9	0,4	-205,5
Нідерланди	1990,4	133,5	4,8	916,5	88,5	1,3	1073,9
Німеччина	2840,8	140,7	6,8	5385,0	106,4	7,6	-2544,3
Норвегія	35,1	130,5	0,1	418,4	120,2	0,6	-383,3
Об'єднані Арабські Емірати	266,8	123,9	0,6	148,3	90,6	0,2	118,5
Польща	4708,9	99,0	11,3	6988,1	106,2	9,9	-2279,1

продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Румунія	1762,0	46,8	4,2	1709,5	109,1	2,4	52,5
Саудівська Аравія	368,3	126,5	0,9	313,3	92,7	0,4	55,0
Словаччина	942,6	87,8	2,3	2001,1	119,3	2,8	-1058,4
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	611,2	170,1	1,5	1269,9	116,4	1,8	-658,7
США	874,9	168,7	2,1	3471,6	121,3	4,9	-2596,7
Туніс	331,0	220,7	0,8	32,6	123,4	0,0	298,4
Туреччина	2208,0	93,2	5,3	4240,8	89,8	6,0	-2032,8
Угорщина	1152,1	97,2	2,8	1620,4	116,8	2,3	-468,4
Франція	737,8	153,2	1,8	1620,8	92,1	2,3	-883,0
Чехія	919,8	92,3	2,2	2475,9	138,4	3,5	-1556,1
Швейцарія	106,7	68,2	0,3	494,1	54,1	0,7	-387,4
Швеція	95,5	128,0	0,2	994,6	131,4	1,4	-899,1
Японія	37,9	108,1	0,1	948,1	104,4	1,3	-910,2